

**РІВНЕНСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ ГУМАНІТАРНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ХУДОЖНЬО-ПЕДАГОГІЧНИЙ ФАКУЛЬТЕТ
КАФЕДРА ІВЕНТ-ІНДУСТРІЇ, КУЛЬТУРОЛОГІЇ
ТА МУЗЕЄЗНАВСТВА**

УДК 378 (477)

Дипломна робота на здобуття
освітньо-кваліфікаційного рівня «бакалавр»
на тему:

**ДЕРЖАВНЕ УПРАВЛІННЯ У СФЕРІ КУЛЬТУРИ:
РЕГІОНАЛЬНИЙ АСПЕКТ**

Виконала студентка освітньо-професійної програми
I (бакалаврського) рівня спеціальності 028 «Менеджмент
соціокультурної діяльності»
Галузь знань 02 – «Культура і мистецтво»
денної форми навчання

Мірчук Вікторія Юріївна

Науковий керівник:

доцент кафедри документальних
комунікацій та бібліотечної справи, к. іст. н.,
доц. **Шатрова Марина Борисівна**

Рецензент:

Канд. пед. наук, професор

Сташук Олександр Андрійович

Рівне – 2023

ЗМІСТ

СПИСОК СКОРОЧЕНЬ	3
ВСТУП	4
РОЗДІЛ 1. ДЕРЖАВНЕ УПРАВЛІННЯ У СФЕРІ КУЛЬТУРИ: ЗМІСТ ТА ОСОБЛИВОСТІ РЕАЛІЗАЦІЇ У СУЧАСНИХ УМОВАХ	10
1.1. Нормативно-правове підґрунтя державної політики України у сфері культури	10
1.2. Діяльність Міністерства культури та інформаційної політики України: головні досягнення та виклики	18
РОЗДІЛ 2. РЕГІОНАЛЬНИЙ АСПЕКТ ДЕРЖАВНОГО УПРАВЛІННЯ У СФЕРІ КУЛЬТУРИ (НА ПРИКЛАДІ РІВНЕНСЬКОЇ ОБЛАСТІ)	31
2.1. Культурна децентралізація як складова нової регіональної політики	31
2.2. Державне управління сферою культури у Рівненській області	40
2.3. Стратегія розвитку культури Рівного до 2030-х років	50
ВИСНОВКИ	57
СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ	61
ДОДАТКИ	68

СПИСОК СКОРОЧЕНЬ

ВК	–	виконавчий комітет
ВРУ	–	Верховна Рада України
КМУ	–	Кабінет Міністрів України
МКІП	–	Міністерство культури та інформаційної політики України
МОХ	–	мультикультурний об'єднаний хаб
ОДА	–	обласна державна адміністрація
ОТГ	–	об'єднана територіальна громада
рф	–	російська федерація
ТГ	–	територіальна громада
УКФ	–	Український культурний фонд
ЦКП	–	центр культурних послуг

ВСТУП

Актуальність теми дослідження. Реалізація прав громадян на задоволення культурних інтересів та доступ до культурних благ кожного громадянина вимагає від держави якісного управління у сфері культури. Російсько-українська війна у 2022 році підкреслила важливість культури як другого фронту, перемога на якому не менш важлива. Якісна культурна політика та керівництво у галузі сприятиме підсиленню єдиної культурної ідентичності України та збереженню її цілісності.

У ході децентралізації та розвитку територіальних громад, формування ефективної культурної політики на місцях стало важливим завданням держави, оскільки успішні стратегії, ініціативи та проекти можуть бути реалізовані тільки за умови активної участі населення в культурному житті своїх громад. Децентралізація – це реальний крок до поліпшення якості життя мешканців кожного села, селища та міста.

Культура в окремих громадах має важливе значення, оскільки вона формує код нації, який зрештою стає загальнонаціональним. Для досягнення цієї мети необхідно сформувати критичну масу людей, які здатні свідомо визначати свої завдання на перспективу, у тому числі – формування ідентичності своєї громади. Культурні ініціативи є ключовим фактором формування соціальної єдності та спільних завдань.

Останні роки проявили проблемні моменти управління сферою культури, на які вплинули зокрема: неготовність до децентралізації, пандемія та вторгнення з боку РФ. Ці проблеми у свою чергу впливають на нормативно-правове забезпечення, гнучкість у прийнятті управлінських рішень та комунікацію між органами влади та закладами культури і мистецтва, що безпосередньо відображається на розвитку культури в Україні та її регіонах.

До джерельної бази дослідження увійшли нормативно-правові акти України, наукові та науково-популярні публікації, офіційні документи

профільних управлінь, матеріали на державних і регіональних сайтах сфери культури.

Публікації сучасних дослідників дозволяють прослідкувати зміни у системі державного управління у сфері культури, в т.ч. й на регіональному рівні.

Нормативну базу та загальні принципи формування культурної політики в Україні віднаходимо у різноманітних нормативно-правових актах, зокрема, у Законі України «Про культуру» (який є фундаментом державного управління сферою культури в Україні), профільних законах, Законах України «Про Український культурний фонд», «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо державної підтримки сфери культури, креативних індустрій, туризму, малого та середнього бізнесу у зв'язку з дією обмежувальних заходів, пов'язаних із поширенням коронавірусної хвороби COVID-19», низці Указів Президента України тощо. Закон України «Про культуру» містить визначення основних прав та обов'язків у сфері культури, нормує діяльність у цій галузі, встановлює основну мережу культурних закладів, регулює шляхи фінансування та забезпечення ефективної господарської діяльності таких закладів. Крім того, закон встановлює соціальні гарантії для працівників в цій сфері, закріплює участь громадськості у розвитку культури, регулює міжнародні культурні зв'язки та передбачає відповідальність за порушення законодавства про культуру.

Серед сучасних українських дослідників торкались теми державного управління у сфері культури – Л. Федулова, Ю. Назаренко, П. Ситник, В. Купрійчук, О. Валевський, В. Карлова, В. Довженко, О. Сурдушкіна, О. Соболю, Р. Небожук, Т. Биркович, О. Кабанець, С. Виткалов, В. Витквалов, Л. Тихончук, Т. Чубок, О. Савченко, А. Савченко та інші.

Дослідниці О. Савченко та А. Савченко дають коротку характеристику суб'єктів управління сфери культури, зокрема, згадуються суб'єкти законодавчої та виконавчої гілок влади, галузеві структури, органи управління на місцях [40]. Ініціативи та проблемні питання у роботі Міністерства

культури та інформаційної політики України висвітлює Ю. Назаренко у публікації «Децентралізація культури: проблеми та виклики реформи» [24].

Реформи децентралізації в Україні вплинули на усі сфери життя, в т.ч. суттєвого впливу зазнала сфера культури. Цій темі присвячена публікація Л. Федулової «Культурна децентралізація як складова нової регіональної політики» [49], у якій авторка розкриває головні проблеми чергового етапу децентралізації, а також аналізує окремі державні ініціативи для подолання існуючих викликів. Колектив авторів – П. Ситник, В. Купрійчук, В. Карлова, Р. Небожук – у публікації «Принципи децентралізації державного управління у сфері культури» [41] наголошують на позитивних моментах децентралізації та вказують на виклики, а також пропонують низку принципів, на основі яких має організовуватися та здійснюватися державне управління у сфері культури, та які покликані забезпечити повноцінний розвиток цієї сфери. У публікації «Культурні практики у контексті зміни управлінських парадигм» [7] С. Виткалов та В. Виткалов пропонують власний варіант ефективного реформування галузі культури в умовах децентралізації, зокрема через розв'язання низки питань на загальнодержавному рівні.

У публікації «Роль культури у формування національної консолідації в сучасних умовах» [6] О. Валевський аналізує стан сфери культури після повномасштабного вторгнення РФ та пропонує стратегічні напрями післявоєнного розвитку.

Щодо управління у сфері культури Рівненщини, інтерес становить дослідження Л. Тихончук та Т. Чубок [46], у якому здійснено аналіз сутності та особливостей трансформації публічного управління у сфері культури у Рівненській області в умовах реформи децентралізації.

Важливим джерелом для аналізу регіональної культурної політики та ефективності управлінських рішень на сучасному етапі є сайти та сторінки у соціальних мережах обласного та міського відділів культури, Рівненської обласної державної адміністрації, Рівненської обласної ради; офіційні документи профільних управлінь.

Згадані джерела торкаються окремих аспектів управління у сфері культури, зокрема й Рівненської області, але не створюють загальну картину і є підґрунтям для глибшого й комплексного дослідження теми.

Мета роботи полягає у вивченні структури та правових механізмів державного управління у сфері культури в Україні, в т.ч. й на регіональному рівні.

Завдання бакалаврської роботи:

- виявити особливості законодавчої бази України, що регламентує функціонування сфери культури;
- розкрити діяльність Міністерства культури та інформаційної політики України як головного органу у системі центральних органів виконавчої влади, що забезпечує формування та реалізує державну політику у сфері культури;
- встановити особливості державного управління культурою в регіоні у сучасних умовах;
- дослідити досягнення та виклики державного управління сферою культури у Рівненській області та м. Рівне зокрема.

Методологічна база дослідження обумовлена об'єктом та предметом дослідження. Під час дослідження використано історичний і логічний методи, аналізу і синтезу, порівняльного аналізу, структурно-функціональний метод.

Об'єкт дослідження – державне управління у сфері культури в Україні, в т.ч. й на регіональному рівні.

Предметом дослідження є правові та організаційні засади державного управління у сфері культури, в т.ч. й на прикладі Рівненської області.

Наукова новизна роботи:

- здійснено комплексний аналіз сучасного стану державного управління у сфері культури та визначено недоліки, які заважають ефективному функціонуванню цієї галузі;
- виявлено головні досягнення та упущення у роботі Міністерства культури та інформаційної політики України у період пандемії та в умовах російсько-української війни;

- вивчено питання державного управління у сфері культури у Рівненській області, проаналізовано діяльність галузевих управлінь обласного та місцевого рівня.

Результати бакалаврської роботи можуть мати важливе **практичне значення** для різних зацікавлених сторін, зокрема для державних органів культури та регіональних органів управління. Дослідження допомагає виявити складні процеси державного управління у сфері культури на регіональному рівні, розкриває недоліки та проблеми, з якими стикаються органи управління.

Результати дослідження можуть стати основою для розробки рекомендацій та пропозицій щодо поліпшення державного управління у сфері культури на регіональному рівні. Це може допомогти збільшити ефективність роботи державних органів культури та підвищити якість культурної діяльності у регіоні.

Апробація результатів бакалаврської роботи. Результати дослідження були оприлюднені на XVIII міжнародній науковій конференції «Світовий культурний простір крізь призму сучасних глобалізаційних, пандемічних викликів та війни» (м. Рівне, Рівненський державний гуманітарний університет, 17–18 листопада 2022 р.).

Фрагменти бакалаврського дослідження оприлюднені у формі наукової статті у науково-метричному збірнику:

- Мірчук В. Ю. Державне управління сферою культури у Рівненській області. Актуальні питання культурології: альм. наук. т-ва «Афіна» кафедри івент-індустрій, культурології та музеєзнавства. Вип. 22. Рівне: РДГУ, 2023. С. ____ .

Структура роботи. Кваліфікаційна робота складається з 2 розділів і 5 підрозділів, містить вступ, висновки, список використаних джерел (54 позиції), додатки.

У 1-му розділі роботи «Державне управління у сфері культури: зміст та особливості реалізації у сучасних умовах» охарактеризовано нормативно-

правову базу державної політики України у сфері культури, а також проаналізовано діяльність Міністерства культури та інформаційної політики України у останні роки. Вивчено головні досягнення та упущення у роботі Міністерства у період пандемії та в умовах російсько-української війни.

У 2-му розділі «Регіональний аспект державного управління у сфері культури (на прикладі Рівненської області)» розглянуто культурну децентралізацію як складову нової регіональної політики та охарактеризовано особливості державного управління сферою культури у Рівненській області та м. Рівне зокрема. Висвітлені регіональний і базовий рівні управління сферою культури на Рівненщині, вказані проблемні моменти у системі управління сфери культури у територіальних громадах, детально проаналізована діяльність Управління культури і туризму обласної державної адміністрації.

У додатках представлені документи управління культури і туризму Рівненської обласної державної адміністрації, фрагмент обласної профільної програми та Стратегії розвитку культури м. Рівне до 2030-х років.

РОЗДІЛ 1 ДЕРЖАВНЕ УПРАВЛІННЯ У СФЕРІ КУЛЬТУРИ: ЗМІСТ ТА ОСОБЛИВОСТІ РЕАЛІЗАЦІЇ У СУЧАСНИХ УМОВАХ

1.1. Нормативно-правове підґрунтя державної політики України у сфері культури

Державна політика культури базується на визнанні ключової ролі культури, яку вона відіграє в розвитку та самореалізації особистості, гуманізації суспільства, збереженні культурної спадщини і національної ідентичності народів, а також утвердженні їх гідності. Саме сфера культури визначає та формує цілі та цінності суспільного життя.

Управлінська діяльність у сфері культури в Україні базується на нормативно-правових актах. При аналізі цієї системи можна виділити три основні групи документів: загальні нормативні акти, спеціалізовані акти, що стосуються конкретних галузей культури, і місцеві нормативні акти.

Конституція України є основним правовим актом, що регулює сферу культури в Україні. Зокрема статтею 11 визначено: «Держава сприяє консолідації та розвитку української нації, її історичної свідомості, традицій і культури, а також розвитку етнічної, культурної, мовної та релігійної самобутності всіх корінних народів і національних меншин України». Тоді як у статті 3 наголошено, що головним обов'язком держави є забезпечення прав і свобод людини.

Зміст норм Конституції України, які стосуються сфери культури, розкриває Закон України «Про культуру» [34]. Він є основою управління сферою культури в Україні та визначає деталі прав та обов'язків у цій галузі. Закон нормує діяльність у сфері культури, встановлює базову мережу закладів культури, регулює шляхи фінансування та забезпечення господарської діяльності закладів культури, встановлює соціальні гарантії для працівників культури, передбачає участь громадськості у розвитку культури, регулює

міжнародні культурні зв'язки та встановлює відповідальність за порушення законодавства про культуру.

Закон встановлює обов'язки та визначає відповідальність державних органів за забезпечення свободи та самостійності всіх учасників культурної діяльності, доступність культурних благ для соціально вразливих груп населення. Держава приймає на себе обов'язки щодо ведення статистичного обліку, забезпечення інформаційного та науково-методичного супроводу культурної діяльності, розвитку меценатства, благодійності та спонсорства в культурній сфері.

Що стосується формування мережі закладів культури територіальних громад, то тут враховуються положення Постанов КМУ № 72 від 06.02.2019 р. «Про державні соціальні нормативи забезпечення населення публічними бібліотеками в Україні» та № 1775 від 12.11.1998 р. «Про нормативи забезпечення населення клубними закладами».

У 2020 році Міністерство культури та інформаційної політики України запропонувало (далі МКІП) проєкт стандартів забезпечення населення культурними послугами, який в результаті став основою оновленої редакції Закону України «Про культуру», який набрав чинності з 4 грудня 2021 року [33]. Відтепер в Україні законодавчо закріплено низку нових визначень. Зокрема, поняття «культурна послуга» за оновленою редакцією Закону визначається, як «дії фізичних та/або юридичних осіб, які провадять культурну діяльність, спрямовані на задоволення культурних, інтелектуальних потреб людини, забезпечення творчого, духовного розвитку особистості, що мають визначену вартість та споживаються в процесі надання (виконання) цих дій».

Також Закон дає визначення таких поняттям, як «заклад освіти сфери культури», «базова мережа закладів культури», «базовий набір культурних послуг», «державна політика у сфері культури», «центр культурних послуг».

У статті 4 Закону подано пріоритети вітчизняної державної політики у сфері культури. На підтримку процесів децентралізації, зокрема, наводяться такі пріоритети, як: автономія та самоврядування закладів культури та закладів

освіти у сфері культури; розширення та модернізація культурної інфраструктури села; охорона, заохочення та підтримка культурного розмаїття як одного з найважливіших чинників сталого розвитку держави; економічна (фінансова), територіальна (фізична), соціальна та інформаційна доступність якісних культурних послуг для кожного тощо [33]. Зазначено, що органи місцевого самоврядування мають враховувати пріоритети державної політики у сфері культури під час підготовки програм соціально-економічного розвитку своїх громад.

У статті 22 зазначено, що органи місцевого самоврядування та органи виконавчої влади формують базову мережу закладів культури, дотримуючись вимог державних соціальних нормативів у сфері обслуговування закладами культури, а також мінімальних стандартів забезпечення населення культурними послугами. Також вказано на умови виключення закладів культури з базової мережі та порядок формування мережі. У статті 23 конкретизовано базові мережі двох рівнів – загальнодержавного (їхній перелік затверджують центральні органи виконавчої влади) та місцевого (затверджуються місцевими органами виконавчої влади та органами місцевого самоврядування).

Згаданою вище 4 статтею Закон також фіксує положення про «Мінімальні стандарти забезпечення населення культурними послугами». Ці стандарти включають базовий набір культурних послуг, вимоги до ресурсного забезпечення цього набору та показники та критерії оцінки якості надання культурних послуг. Щодо показників та критеріїв якості надання культурних послуг, то в Законі не конкретизовано як саме вони мають вимірюватися.

Наступними кроками щодо закріплення державних соціальних нормативів мають стати:

- прийняття Закону України «Про внесення змін до Закону України «Про державні соціальні стандарти та державні соціальні гарантії» щодо соціальних нормативів у сфері культури». Його проєкт був зареєстрований у ВРУ від

30.01.2023 за №8395, прийнятий у першому читанні та рекомендований до прийняття у другому читанні;

- внесення змін до Державного класифікатора соціальних стандартів та нормативів, затвердженого наказом Міністерства праці та соціальної політики України № 293 від 17 червня 2002 р.;

- затвердження мінімальних стандартів забезпечення населення культурними послугами.

МКІП було розроблено проєкт постанови КМУ «Про затвердження Мінімальних державних соціальних стандартів забезпечення населення культурними послугами», який пройшов процедуру погодження з усіма заінтересованими сторонами та ЦОВВ, отримав висновок Міністерства юстиції та потребує погодження Міністерства фінансів для запровадження субвенції на забезпечення базового набору культурних послуг [51].

До галузевої групи нормативно-правових актів належать ті документи, які презентують окремі галузі сфери культури. Серед них – мистецтво та мистецька освіта, креативні індустрії, культурна спадщина, бібліотечна справа, видавнича справа тощо. Наприклад, сферу мистецтва регулюють Закони України «Про театри і театральну справу», «Про гастрольні заходи в Україні», «Про кінематографію»; бібліотечну справу – Закон України «Про бібліотеки і бібліотечну справу»; сферу культурної спадщини – Закони України «Про охорону культурної спадщини», «Про музеї та музейну справу», «Про вивезення, ввезення та повернення культурних цінностей», «Про охорону археологічної спадщини», «Про Національний архівний фонд та архівні установи», «Про народні художні промисли»; туристичну сферу – Закони України «Про туризм», «Про курорти» та ін. Що стосується сфери інформаційної політики та безпеки, якою також опікується Міністерство культури та інформаційної політики України (далі МКІП), то тут діє низка Законів України, серед яких – «Про інформацію», «Про інформаційні агентства», «Про доступ до публічної інформації», «Про телебачення і

радіомовлення», «Про друковані засоби масової інформації (пресу) в Україні» та інші.

Значну підтримку отримав український кінематограф із прийняття Закону України «Про державну підтримку кінематографії в Україні», який почав діяти у 2018 році. Серед його найважливіших пунктів - це те, що за результатами проходження конкурсу вітчизняні повнометражні фільми отримують державну підтримку - 80% бюджету фільму. Щодо серіалів, то їхні виробники можуть розраховувати на покриття з бюджету половини витрат, також є підтримка спільного виробництва серіалів з іншими державами. Так, у 2021 році у прокаті з'явилося 79 вітчизняних фільм, а у бюджет державної підтримки на 2022 р. було закладено близько 1,7 млрд грн.

Окрім Законів, кожна галузь сфери культури спирається на Укази Президента України, постанови та розпорядження КМУ, накази МКІП. Наприклад, у сфері культурної спадщини серед останніх впроваджених у дію документів - постанови КМУ «Про внесення об'єктів культурної спадщини до Державного реєстру нерухомих пам'яток України» від 17 лютого 2023 року № 150, «Про внесення об'єктів культурної спадщини національного значення до Державного реєстру нерухомих пам'яток України» від 20 січня 2023 року № 49; Наказ МКІП від 11.05.2023 № 258 «Про занесення об'єкта культурної спадщини до Державного реєстру нерухомих пам'яток України», Наказ МКІП від 23.12.2022 № 525 «Про включення до Національного переліку елементів нематеріальної культурної спадщини України» та ін.

На думку експертів [31], серед головних недоліків згаданих законодавчих актів є відсутність у них чіткої системи фінансування галузей, що в результаті стримує їхній якісний розвиток.

До місцевої групи нормативно-правових актів відносимо регіональні, обласні, міські програми розвитку культури або окремих її галузей. Вони є підґрунтям для планування та реалізації діяльності закладів культури різного рівня.

Також важливо розглянути нормативно-правові акти, які регулюють питання децентралізації в Україні, що у свою чергу мають вплив на сферу культури.

В Україні процес децентралізації було розпочато прийняттям таких документів: Концепція реформи місцевого самоврядування та територіальної організації влади в Україні (01.04.2014), закони України «Про співробітництво територіальних громад» (17.06.2014), «Про добровільне об'єднання територіальних громад» (05.02.2015) та зміни до Бюджетного і Податкового кодексів (фінансова децентралізація) [37].

Згідно з законом України «Про добровільне утворення територіальних громад», якщо об'єднуються громади, які надають культурні послуги, якість та доступність цих послуг в об'єднаних громадах не можуть бути нижчими, ніж до об'єднання. Крім того, об'єднана територіальна громада стає правонаступником всього майна, прав та обов'язків об'єднаних громад з моменту надання повноважень сільською, селищною або міською радою, які обрані такою територіальною громадою (статті 4 і 8).

Незважаючи на активний старт децентралізації, усі наступні кроки для розвитку територіальних громад, та сфери культури у них зокрема, були утруднені відсутністю необхідних нормативно-правових актів.

Постановою Верховної Ради України від 17 липня 2020 року № 807-ІХ «Про утворення та ліквідацію районів» встановлено новий адміністративно-територіальний устрій України. Повноваження депутатів районних рад ліквідованих районів були припинені після перших виборів до районних рад новоутворених районів.

Одним з найважливіших стало питання правонаступництва щодо прав, обов'язків, а також майна ліквідованих районів і розформованих громад. Лише на завершальному етапі реформи децентралізації 17 листопада 2020 р. Верховною Радою України був прийнятий Закон «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо впорядкування окремих питань

організації та діяльності органів місцевого самоврядування та районних державних адміністрацій» [32].

У Законі визначено важливі для ТГ моменти, серед яких такі:

- сформована територіальна громада є правонаступником усього майна, прав та обов'язків розформованої територіальної громади;

- юридична особа – сільська, селищна, міська рада, розміщена в адміністративному центрі сформованої територіальної громади, є правонаступником прав та обов'язків усіх юридичних осіб – сільських, селищних, міських рад, обраних розформованими територіальними громадами, з дня набуття повноважень новообраною радою;

- районна рада, яка представляє спільні інтереси територіальних громад новоутвореного району, з дня набуття нею повноважень є правонаступником всього майна, прав та обов'язків районних рад, які представляли спільні інтереси територіальних громад ліквідованих районів, території яких включені до складу новоутвореного району;

- правонаступник районної ради району, ліквідованого Верховною Радою України, після припинення відповідних районних рад як юридичних осіб, але не пізніше 1 липня 2021 року, зобов'язаний передати у комунальну власність територіальних громад усі об'єкти спільної власності територіальних громад району, які знаходяться на території цих територіальних громад, відповідно до розмежування видатків між бюджетами, встановлених Бюджетним кодексом України [39].

У 2023 році керівники органів місцевого самоврядування зазначили, що потребують ще низки законопроектів, які б сприяли вирішенню проблем, з якими вони зіштовхуються щоденно. Ці законопроекти були визначені на підставі результатів січневого опитування керівників органів місцевого самоврядування та обговорень на Форумі «Децентралізація 2023. Законодавчий порядок денний в умовах війни» [2]. Законопроекти, які визначені як першочергові до розгляду на 9 сесії Верховної Ради України ІХ скликання, включають питання служби в органах місцевого самоврядування,

реформування місцевих державних адміністрацій у адміністрації префектурного типу, визначення порядку вирішення питань адміністративно-територіального устрою, розподіл повноважень між місцевими органами виконавчої влади та органами місцевого самоврядування, регулювання питань проведення публічних консультацій, встановлення норм щодо комунального майна, а також законопроекти, які стосуються відновлення територій та змін Державної стратегії регіонального розвитку до 2027 року.

Деякі з вищезгаданих проблемних моментів міг би вирішити Закон «Про внесення змін до Закону України «Про місцеві державні адміністрації» та деяких інших законодавчих актів України щодо реформування територіальної організації виконавчої влади в Україні» (№ 4298), проєкт якого вже був прийнятий у першому читанні в 2021 році, але ще чекає подальшого розгляду. Цей законопроект, сприятиме унормуванню питань переформатування місцевих державних адміністрацій в органи державної влади префектурного типу.

Серед невирішених питань залишається розмежування повноважень між органами місцевого самоврядування різних рівнів, а також між органами місцевого самоврядування та місцевими органами виконавчої влади, що має бути закріплено законодавчо [2].

На сьогоднішній день в Україні існує значна кількість нормативно-правових актів, які визначають рамки і правила функціонування сфери культури. Окрім оновленого Закону України «Про культуру», це низка галузевих актів, які представляють галузі сфери культури. Для розвитку сфери культури в умовах децентралізації є нормативно-правові акти місцевого рівня (програми розвитку регіону, області, міст). Постійного моніторингу та доповнень вимагають також нормативно-правові акти, які регулюють питання децентралізації в Україні, в т.ч. й питання сфери культури. Одним з найважливіших питань є розмежування повноважень між органами місцевого самоврядування різних рівнів.

1.2. Діяльність Міністерства культури та інформаційної політики України: головні досягнення та виклики

В управлінні сферою культури є завдання, які можуть бути вирішені тільки на рівні держави. Для ефективного розв'язання стратегічних питань культурного розвитку необхідно мати належну концепцію національної культури. Розробка такої концепції можлива тільки на центральному рівні, де зазвичай зосереджено основний науковий та експертний потенціал, необхідний для обґрунтування теоретичних питань та проведення необхідних досліджень соціокультурної ситуації в країні або окремих регіонах.

На центральному рівні управління у сфері культури необхідно здійснювати головні функції реалізації державної політики, які сприяють вирішенню стратегічних завдань культурного розвитку, зокрема: розробка наукових основ державної політики у сфері культури; організація наукових досліджень, включаючи дослідження соціокультурної ситуації в країні; забезпечення підготовки та підвищення кваліфікації кадрів для закладів та організацій культури і мистецтва; організація та здійснення культурних зв'язків з іноземними країнами; створення єдиного культурного простору; надання фінансової допомоги регіонам, які не мають достатніх власних ресурсів для реалізації пріоритетних програм культурного розвитку, за рахунок коштів державного бюджету; створення необхідних законодавчих умов для розвитку культури; виявлення та збереження пам'яток культури та інших культурних цінностей загальнонаціонального значення, які знаходяться в регіонах; розробка і реалізація державних програм для їх підтримки та використання [41].

Головним органом у системі центральних органів виконавчої влади, що забезпечує формування та реалізує державну політику у сферах культури, державної мовної політики, популяризації України у світі, державного іномовлення, інформаційного суверенітету України та інформаційної безпеки є Міністерство культури та інформаційної політики України. Міністерство

також забезпечує формування та реалізацію державної політики у сферах відновлення та збереження національної пам'яті, міжнаціональних відносин, релігії та захисту прав національних меншин в Україні, мистецтв, охорони культурної спадщини, музейної справи, вивезення, ввезення і повернення культурних цінностей.

За період незалежності України міністерства із питань культури реорганізувалися декілька разів:

- впродовж 1991–1995 та 2010–2019 рр. діяло Міністерство культури України, яке відповідало за реалізацію політики держави у сфері культури (згідно Положення, затвердженого у 1993 р.);

- у 1995–2005 свою діяльність реалізує Міністерство культури і мистецтв України, підвідомче Кабінету Міністрів України. У його поле зору, окрім культури, потрапляють також мистецтво, кінематографія, охорона культурної спадщини та мовна політика;

- у 2005–2010 рр. працює Міністерство культури і туризму України, яке забезпечує проведення державної політики у сфері культури, туризму, мовної політики;

- у 2019 р. – Міністерство культури, молоді та спорту України, яке також охоплює сферу фізичної культури і спорту, національно-патріотичного виховання молоді та збереження національної пам'яті, музейної справи тощо;

- з 2020 р. починає діяти Міністерство культури та інформаційної політики України (далі МКІП) [54].

МКІП підпорядковуються: Державний комітет телебачення і радіомовлення України, Державне агентство України з питань мистецтв та мистецької освіти, Український інститут національної пам'яті УІНП.

МКІП у своїй діяльності керується Конституцією та законами України, указами Президента України і постановами Верховної Ради України, прийнятими відповідно до Конституції та законів України, актами Кабінету Міністрів України, іншими актами законодавства [28].

Згідно Положення про Міністерство для виконання покладених на нього завдань МКІП має право:

1) залучати в установленому порядку спеціалістів центральних і місцевих органів виконавчої влади, органів місцевого самоврядування, підприємств, установ та організацій (за погодженням з їх керівниками), вчених, представників інститутів громадянського суспільства, фахівців, громадян (за згодою) для вивчення та/або розгляду питань, що належать до компетенції МКІП, виконання окремих робіт;

2) одержувати безоплатно від державних органів та органів місцевого самоврядування, підприємств, установ, організацій незалежно від форми власності та їх посадових осіб, а також громадян та їх об'єднань інформацію, документи і матеріали, необхідні для виконання покладених на нього завдань;

3) скликати наради, утворювати комісії та робочі групи, проводити наукові конференції, семінари з питань, що належать до компетенції МКІП;

4) проводити публічні заходи (з'їзди, конференції, семінари, наради тощо) з питань, що належать до його компетенції;

5) користуватися відповідними інформаційними базами даних державних органів, державною системою урядового зв'язку та іншими технічними засобами [14].

Із початком процесів децентралізації МКІП посилило контроль за збереженням базової мережі закладів культури. Заклад культури у ТГ можна закрити лише за погодженням з Міністерством, отримавши офіційний дозвіл. МКІП ретельно перевіряє необхідність ліквідації закладу, відповідність цих дій мінімальним соціальним нормативами, які забезпечують конституційне право українців на отримання культурних послуг. Так, наприклад, з близько 60 звернень щодо закриття бібліотечних закладів, які надійшли до МКІП у II півріччі 2020 р., лише 17 отримали погодження на ліквідацію або реорганізацію.

Серед останніх важливих ініціатив МКІП – створення центрів культурних послуг (далі ЦКП) у територіальних громадах. ЦКП – це

багатофункціональні заклади культури, які можуть об'єднувати в одному приміщенні декілька закладів культури. Наприклад, бібліотека, концертна зала, танцювальний майданчик, гуртки тощо. ЦКП створюються за рішенням органів місцевого самоврядування з метою покращення культурної інфраструктури та якості культурних послуг для жителів ТГ. Таке об'єднання має ґрунтуватися на важливих принципах: доступність простору та послуг, зручне місце розташування та графік роботи закладу, багатофункціональних простір, кваліфікований та етичний персонал.

ЦКП є одним із нововведень оновленої редакції Закону України «Про культуру» є можливість створення Центрів культурних послуг. Це також є пріоритетом реформи системи забезпечення населення культурними послугами, Стратегії людського розвитку, Державної стратегії регіонального розвитку на 2021–2027 роки, а тепер – ще й проєкту Плану відновлення та розвитку України.

МКІП надає консультаційну та методологічну підтримку ТГ, у перспективі – це також може бути фінансова підтримка у вигляді субвенцій.

Впродовж 2021–2022 рр. за ініціативи МКІП та за підтримки Швейцарської агенції розвитку та співробітництва (SDC) громадською організацією «Товариство дослідників України» було реалізовано пілотний проєкт «Центри культурних послуг як інструмент згуртованості громади» у 7 ТГ (Оноківська, Хотинська, Менська, Великоолександрівська, Василівська, Іллінівська, Біловодська) з 7 різних областей (Донецької, Закарпатської, Запорізької, Луганської, Херсонської, Чернівецької та Чернігівської). Проведено польові дослідження, вивчено архітектурні рішення, підготовлено шаблони документів, розроблено методичні рекомендації та гайд з брендингу для ЦКП.

За результатами проєкту було підготовлено методичний посібник «Центри культурних послуг» (К., 2022), який складається з 8 розділів: Концепція ЦКП; Історичні передумови створення ЦКП; Законодавчі та організаційні аспекти функціонування ЦКП; Моделі ЦКП; Бізнес-модель та

фінансування ЦКП; Брендуння ЦКП; Алгоритм створення ЦКП в територіальних громадах; Основні поняття і терміни. У додатках до посібника можна знайти: приклади організаційних та розпорядчих документів (Рішення ОМС, Статут, Положення про структурні підрозділи, Посадові інструкції тощо); варіанти уніфікованих архітектурних моделей ЦКП; форму збору інформації щодо культурно ресурсного потенціалу; гайд для проведення фокус груп; бренд-бук; анкету створення ЦКП.

У 2022 р. Міністерство розробило та затвердило Методичні рекомендації щодо створення і організації функціонування центрів культурних послуг у територіальних громадах (наказ МКІП від 01 грудня 2022 р. № 466), у яких відображено концептуальні положення створення та функціонування ЦКП та алгоритм створення таких центрів.

Правові підстави створення ЦКП – «Закон України «Про культуру», Бюджетний кодекс України, План заходів щодо підтримки сфери культури, охорони культурної спадщини, розвитку креативних індустрій та туризму, План заходів щодо реалізації Концепції реформування системи забезпечення населення культурними послугами, План заходів на 2021–2023 роки з реалізації Державної стратегії регіонального розвитку на 2021–2027 роки, План заходів з реалізації Стратегії людського розвитку на 2021–2023 роки, Стратегія інтеграції внутрішньо переміщених осіб та впровадження середньострокових рішень щодо внутрішнього переміщення на період до 2024 року.

ЦКП можуть створюватися як комунальний заклад (найбільш оптимальна і рекомендована організаційно-правова форма), комунальне унітарне підприємство або спільне комунальне підприємство.

Міністерство визначає такі основні ролі ЦКП:

- осередок розвитку культури в громаді;
- центр прийняття управлінських рішень та підтримки органів місцевого самоврядування в реалізації гуманітарної політики;
- платформа формування місцевого економічного розвитку;

- простір для нових видів дозвілля, співпраці та гуманітарної підтримки жителів громади.

ЦКП мають бути багатофункціональними і розташовуватися в зручних місцях. Вони мають мати кваліфікованих працівників і сучасну техніку. Центри надаватимуть консультаційну та інформаційну допомогу, а також забезпечувати доступ до приміщень та обладнання для творчості. Вони також створять умови для неформального спілкування жителів ТГ і мають бути інклюзивними. Метою центрів є згуртування громади та врахування потреб та інтересів її жителів.

Фінансову підтримку творців культури в Україні МКІП реалізує через державну установу «Український культурний фонд» (далі УКФ), яка була заснована у 2017 році. МКІП координує діяльність УКФ, відповідає за склад наглядової ради УКФ.

Діяльність УКФ спрямована на розвиток національної культури всередині країни, а також її промоцію за кордоном. Серед пріоритетів УКФ: збереження та популяризації культурної спадщини українського народу, підтримка функціонування української мови, впровадження цифрових технологій у сферу культури, підтримка кроссекторальних проєктів та ініціатив, орієнтованих на культурне розмаїття, інклюзивність, дослідження у галузі культури та навчальні ініціативи, посилення міжнародної співпраці, а також підтримка регіональних культурних ініціатив та продуктів.

Серед секторів, які підтримує УКФ: культурна спадщина; літературна справа; культурні та креативні індустрії (кроссекторальні проєкти); візуальне мистецтво; аудіальне мистецтво; аудіовізуальне мистецтво; перформативне та сценічне мистецтво. Для ТГ важливими є програми «Культура. Регіони» та «Культурні столиці України».

Зокрема, програма «Культура. Регіони» підтримує проєкти, які спрямовані на підтримку та збільшення культурного розмаїття у конкретних регіонах, в т. ч. культур унікальних етнічних культур Приазов'я та Причорномор'я, а також корінних народів Криму в житті українців.

Програма «Культурні столиці України» спрямована на просування та розвиток культури в контексті децентралізаційної реформи, з урахуванням можливостей територіальної громади, її потреб і інтересів.

Значним викликом для галузі культури в Україні та МКІП зокрема стали роки пандемії COVID-19 (2020–2021). Більшість культурно-мистецьких проєктів були скасовані або перенесені на наступні роки. Зокрема, були перенесені на 2021 рік X Міжнародний фестиваль «Книжковий Арсенал» та музичні рок-фестивалі Atlas Weekend та U-Park. У онлайн-форматі пройшли Одеський міжнародний кінофестиваль, Міжнародний VII Фестиваль мистецтва кіно для дітей та підлітків «Чілдрен Кінофест», IV Міжнародний кінофестиваль «Бруківка», 17-й Міжнародний фестиваль документального кіно про права людини Docudays UA (останній тривав 17 днів) тощо. Загалом більшість закладів культури після поступового повернення до роботи переважно реалізували свою діяльність онлайн, пропонуючи: віртуальні екскурсії з куратором, відеолекторії, аудіоподкасти, тури в 3D та ін. МКІП на своєму вебсайті створило рубрику «Культурно-мистецькі заклади онлайн», де публікувалися посилання на відеоконтент національних театрів та інших інституцій.

Експерти зауважують, що культурна сфера відчутно постраждала через пандемійні виклики. Лише за перші два тижні карантину зафіксовано до 50% зниження продажів та втрату доходу близько 38% підприємців через закриття концертних майданчиків, музеїв, театрів, книжкових магазинів та інших закладів культури в перші два тижні карантину призвело [3].

У той же час в цей складний період спільно з УКФ та в партнерстві з Державною агенцією з розвитку туризму реалізовано програму «Культура в часи кризи: інституційна підтримка», у рамках якої фінансову підтримку (518,26 млн грн) отримали 855 культурних інституцій. За ініціативи МКІП було призначено уповноваженого із захисту державної мови, затверджено план заходів до Стратегії популяризації української мови до 2030 року, а також створено онлайн платформу для вивчення української мови. Також у 2020 р.

МКІП лобіювало виділення 100 млн грн на проведення конкурсу серіалів патріотичного спрямування. Все це мало на меті посилення інформаційної безпеки України в умовах постійної дезінформації з боку рф.

У 2021 році серед досягнень МКІП – реалізація програми «Велика реставрація», спрямованої на відновлення пам'яток культурної спадщини. У перший рік програма охопила 57 об'єктів. На початку 2022 року ухвалено чіткий порядок та встановлені умови для надання субвенції з державного бюджету місцевим бюджетам на реалізацію проєктів з реставрації, консервації та ремонту пам'яток культурної спадщини, які знаходяться у комунальній власності. Для перегляду документів, що надійдуть з регіонів, та розподілу коштів буде сформована комісія, яка складатиметься з представників МКІП. Розподіл субвенції буде затверджуватися Урядом згідно з пропозиціями МКІП та після погодження з Комітетом Верховної Ради України з питань бюджету. Також завдяки ініціативи МКІП завершено оцифрування понад 100 тисяч пам'яток нерухомої культурної спадщини України.

МКІП підтримало ініціативу щодо безбар'єрності в культурі, запущену дружиною президента України Оленою Зеленською. Зокрема, було розпочато роботу над розширенням програми інклюзивного мистецтва та збільшенням доступних культурних об'єктів. Нововведення включають розвиток інфраструктури та впровадження аудіогідів. Наприклад, музей Пінзеля у Львові вже реалізував програму інклюзивного мистецтва.

З початком великої війни в лютому 2022 року МКІП долучилося до культурної дипломатії, висвітлюючи культурні втрати України. Міністерство створило окремий ресурс для документування воєнних злочинів проти людства та культурних об'єктів, які були скоєні російською армією. Згідно з даними Міністерства на 31 березня 2022 року, внаслідок військової агресії Російської Федерації було зафіксовано 135 випадків воєнних злочинів проти культурної спадщини України. Серед постраждалих об'єктів було 25 старовинних будівель з другої половини XIX до початку XX століття, 10 меморіальних стел або скульптур, 12 музеїв та історико-культурних

заповідників, 6 театрів і кінотеатрів. Також було пошкоджено 59 релігійних споруд [6].

За даними УКФ станом на грудень 2022 р. частково пошкоджено або знищено вже понад 550 об'єктів культурної спадщини.

Однак, на думку експертів [4; 26], багатьох втрат можна було уникнути, якби Міністерство культури було б більше активне у питаннях збереження музейної спадщини. До 24-го лютого 2022 р. МКІП розіслало розпорядження культурних установам із вказівкою зазначити їхні потреби у разі евакуації цінних колекцій. Проте після вторгнення РФ в Україну культурні інституції були змушені самостійно вирішувати ці питання.

З найбільшими труднощами зіштовхнулися музеї та заповідники державної та комунальної форми власності, яких в Україні понад 900. Частину питань музейники могли узгодити із місцевими Департаментами культури, однак без наказу від МКІП не могли здійснити евакуацію за межі області. До того ж наказ МКІП – це лише одна складова, оскільки евакуація залежить від якісної міжвідомчої взаємодії. Крім того, не були вирішені питання конкретних евакуаційних маршрутів, транспорту, охорони, пакувальних матеріалів. Також на думку музейних фахівців Міністерство культури мало би ініціювати превентивну евакуацію ще до початку 2022 року.

МКІП рекомендував закладам культури у разі прямої небезпеки керуватися постановою КМУ № 841 від 30 жовтня 2013 р. «Про затвердження Порядку проведення евакуації у разі загрози виникнення або виникнення надзвичайних ситуацій». Ця постанова, однак, охоплює одразу низку питань (поряд з евакуацією населення положення про евакуацію культурних цінностей) та широке коло відповідальних за процедуру евакуації. У ній також не визначено алгоритм евакуації культурних цінностей, які саме цінності мають бути евакуйовані першочергово, відсутній діючий перелік укриттів.

Експерти також зауважують, що фінансування культурної сфери на 2023 р. теж є прорахунком МКІП. Так, з загальної суми з 9,2 млрд грн на культуру 1,94 млрд спрямують на медійну сферу (телемарафон, телеканали

«Дом», «Freedom»), тоді як українські музеї та сфера кіновиробництва отримують відповідно 858,6 млн грн і 85,05 млн грн.

У червні 2022 р. МКІП спільно з УКФ провели анонімне онлайн-анкетування серед заявників фонду у 2020–2022 рр. (а це представники галузі культури та креативних індустрій) з тим, щоб володіти станом галузі культури у період війни [42].

Були опитано 740 респондентів, серед яких – представники бібліотек, архівів, музеїв, сфери аудіовізуального мистецтва, музичного, концертного секторів, візуального сектору. Учасники опитування зауважили, що розвиток галузі культури під загрозою, оскільки кількісні показники культурних продуктів та послуг знизилися майже на 90% порівняно з довоєнним періодом. Багато спеціалістів галузі довгий час знаходилися у простої, або у відпустці за без збереження заробітної плати. Відчутним є брак ефективної державної політики підтримки сфери культури та креативних індустрій для їхнього повноцінного функціонування в умовах воєнного стану. Представники галузі потребують підтримки держави у форматі грантів і проєктів.

У листопаді 2022 р. УКФ ще раз провів дослідження з тим, що виявити стратегії адаптації вітчизняної культури та культурних індустрій до умов війни. Було зауважено, що незважаючи, що на надзвичайні виклики, робота у сфері культури не була припинена: культурні інституції та творці культури віднайшли ресурси та спосіб для продовження діяльності. Згідно аналітичної записки за результатами дослідження було опитано 638 респондентів, серед яких були працівники МКІП, експерти УКФ, заявники та грантоотримувачі УКФ. У висновках дослідження було зазначено, що сфера культури та креативних індустрій України загалом адаптувалася до умов війни. Організації культури змогли перейти у режим економії витрат, розпочали створювати нові культурні продукти та надавати нові послуги, активізували пошук додаткових джерел фінансування. Серед проблемних моментів – відсутність кризового плану у більшості закладів, недостатнє фінансування, невисокий рівень підтримки сфери культури зі сторони держави та бізнесу. Лєвова частка

підтримки для організацій культури була з боку міжнародних донорів, громадських організацій, волонтерських ініціатив. Що стосується державної підтримки, то тут переважно йшлося про інформаційну підтримку, компенсацію заробітної плати, освітні можливості. Незважаючи на проблемні моменти, більше 80% респондентів розраховують на швидке або поступове відновлення сфери культури в Україні. Майже усі опитані готові взяти участь у проєктах з відбудови вітчизняної культури. На перспективу культурні інституції та діячі культури розраховують на підтримку у вигляді державної стратегії з відбудови української культурної сфери, дієвих грантів на культурно-мистецьку діяльність, окремих програм на відновлення територій, які були зруйновані, а також заходів з промоції української культури за межами держави.

Воєнний стан в Україні ускладнив роботу УКФ. У 2022 році усі програми фонду були призупинені, профінансовані були тільки стипендії на відновлення культурно-мистецької діяльності окремим творцям культури. Лише у січні 2023 р. УКФ відновив конкурсний відбір за програмами «Культура без бар'єрів», «Аудіовізуальне мистецтво», «Гранд-подія» (вони мали бути реалізовані у 2022 році). У травні 2023 року були профінансовані 12 культурно-мистецьких проєктів. Фонд здійснив перші виплати на загальну суму 5 744 207,66 грн за програмами «Культура без бар'єрів» та «Аудіовізуальне мистецтво». Анонсовано та розпочато реалізацію програм «Відновлення культурно-мистецької діяльності», «Культурна спадщина», «Культура. Регіони». Згідно зі звітом УКФ за I квартал 2023 року за новими програмами до фонду надійшло 1287 заявок від представників сфери культури та креативних індустрій. Реалізація важливої для територіальних громад програми «Культура+» буде розглянута лише після завершення воєнного стану.

Валевський О. Л. [6], аналізуючи стан сфери культури у результаті російсько-української війни, вважає, що після завершення воєнних дій МКП має зосередити увагу на таких питаннях: створення спеціалізованого

міжнародного фонду, який буде фінансово підтримувати післявоєнне відновлення закладів культури; з метою підтримки гуманітарного та культурного розвитку держави лобювати запровадження цільової бюджетної культурної субвенції.

МКІП є головним виконавчим органом, який відповідає за формування та реалізує державну культурну політику. За роки незалежності Міністерство пережило низку трансформацій та сьогодні різними способами підтримує усі сфери культури та відповідає за інформаційну політику. Фінансова підтримка культурних інституцій реалізується через УКФ. У роки пандемії та повномасштабного вторгнення РФ діяльність МКІП відзначилася як низкою досягнень, так й невдачами, які негативно вплинули на вітчизняну сферу культури.

Висновки до розділу 1

Конституція України є основним правовим актом, що регулює сферу культури в Україні. Зміст норм Конституції України, які стосуються сфери культури, розкриває Закон України «Про культуру». Він є основою управління сферою культури в Україні та визначає деталі прав та обов'язків у цій галузі. З грудня 2021 року набрала чинності оновлена редакція Закону України «Про культуру», і відтепер в Україні законодавчо закріплено такі визначення, як «культурна послуга», «базовий набір культурних послуг», «центр культурних послуг» тощо. Окремі галузі культури представлені у низці галузевих нормативно-правових актів. На місцевому рівні питання культури вирішують профільні програми розвитку. В умовах нового адміністративно-територіального устрою України особливої ваги набувають нормативно-правові акти, які регулюють питання децентралізації в Україні. Ці документи мають безпосередній вплив на сферу культури, зокрема: Концепція реформи місцевого самоврядування та територіальної організації влади в Україні, Закони України «Про співробітництво територіальних громад», «Про

добровільне об'єднання територіальних громад», Постанова Верховної ради України «Про утворення та ліквідацію районів» та інші.

Важливо зауважити, що нормативно-правова база, яка має вплив на сферу культури, потребує подальшого уточнення та удосконалення, зокрема, мають бути чітко визначені розмежування повноважень між органами місцевого самоврядування різних рівнів, а також між органами місцевого самоврядування та місцевими органами виконавчої влади. Також необхідно прискорити процес приведення державних соціальних нормативів у сфері культури до сучасних реалій.

Головним органом у системі центральних органів виконавчої влади, що забезпечує формування та реалізує державну політику у сферах культури, державної мовної політики, популяризації України у світі, державного іномовлення, інформаційного суверенітету України та інформаційної безпеки є МКІП. У полі зору Міністерства – процеси децентралізації та їхній вплив на галузь культури. Впродовж 2 останніх років багато уваги приділяється створенню і організації функціонування ЦКП у територіальних громадах.

Значним викликом для галузі культури в Україні та Міністерства культури зокрема стали роки пандемії COVID-19 (2000–2021) та повномасштабне вторгнення РФ в Україну. Поза важливими ініціативами (наприклад, створення окремого ресурсу для документування воєнних злочинів проти людяності та об'єктів культурної спадщини, скоєних армією РФ), у роботі Міністерства культури є багато проблемних питань, наприклад, тотально провалені евакуація й убезпечення вітчизняних музейних колекцій в умовах воєнної загрози.

Найбільші культурні ініціативи в Україні реалізуються завдяки грантовій підтримку УКФ, який був створений у 2017 році для сприяння розвитку культури. Найактуальнішими програмами фонду для територіальних громад є «Культура. Регіони» та «Культурні столиці України». На жаль, російсько-українська війна відчутно загальмувала роботу фонду.

РОЗДІЛ 2 РЕГІОНАЛЬНИЙ АСПЕКТ ДЕРЖАВНОГО УПРАВЛІННЯ У СФЕРІ КУЛЬТУРИ (НА ПРИКЛАДІ РІВНЕНСЬКОЇ ОБЛАСТІ)

2.1. Культурна децентралізація як складова нової регіональної політики

Культура не обмежується лише столицею та великими містами, а насправді є процесом, який може бути ефективним лише тоді, коли він включає усіх мешканців найменших населених пунктів країни.

Ще у 2014 році Україна розпочала реформу децентралізації, яка передбачала реформування органів місцевого самоврядування та передачу значних повноважень, фінансових ресурсів і контролю від державних органів органам місцевого самоврядування. Впродовж майже 10 років відбулося повне переформатування системи управління.

У середині 2020 року Урядом було затверджено новий адміністративно-територіальний устрій базового рівня. На заміну 490 районам утворено 136 укрупнених районів та сформовано 1469 територіальних громад (далі ТГ), які покривають усю територію України.

Головна мета полягає у тому, що новостворені ТГ матимуть власні ресурси для того, щоб забезпечити підвищення якості життя мешканців усіх сіл, селищ або міст. У той же час має зрости відповідальність місцевої влади перед мешканцями за ефективність реалізованої роботи [19].

Спроможність громад зростає, на що вплинула зміна міжбюджетних відносин. Фінансування об'єднаних громад відбувається напряму з державного бюджету, оминаючи обласний і районний рівень. Частка надходжень до бюджетів ТГ від частини податків також змінена на користь громад. Усе це в кінцевому результаті має сприяти доступності і якості публічних послуг для жителів кожної громади.

Серед усіх інших сфер під реформування потрапила також і сфера культури. Конкретні проблеми культурної сфери можуть бути вирішені першочергово саме на регіональному і місцевому рівнях.

У 2017 році Експерти сектору культури Офісу секторальної децентралізації за підтримки проєкту EDGE представили концепцію «Децентралізація: сектор Культура», яка встановлювала рекомендації щодо розподілу повноважень між різними рівнями влади щодо управління культурними об'єктами. Так, національні або державні культурні установи, Український культурний фонд (УКФ), інститути та вищі навчальні заклади у сфері культури віднесені до відповідальності центрального рівня влади. Концертно-театральні установи, бібліотечні установи, палаци мистецтв тощо належать до регіонального (обласного) рівня, а багатофункціональні центри культури – до рівня ТГ. Також було зафіксовано потребу в якісних культурних послугах для населення та визначено індикатори результатів впровадження реформи у галузі. Серед цих індикаторів визначені: зниження рівня злочинності в територіальних громадах, питома частка фінансування громади в загальному обсязі державного фінансування, призначеного на підтримку культурних закладів, та кількість нових робочих місць, створених у сфері культури. Незважаючи на те, що план реалізації був прописаний на період з 2017 по 2020 роки, повноцінна реформа розпочалася лише у 2019 році [24; 49].

Пізніше в оновленій редакції Закону України «Культуру» також були розмежовані базові мережі закладів культури загальнодержавного та місцевого рівнів. У статті 23 зазначено, що державні, у тому числі національні, заклади культури (бібліотеки, музеї, архіви, галереї, заповідники, цирку, театри, філармонії, музичні колективи і ансамблі, культурно-інформаційні та культурно-просвітницькі центри, кіностудії, художні галереї, виставки національного (загальнодержавного) значення тощо), заклади освіти сфери культури (мистецькі школи, мистецькі ліцеї, фахові мистецькі коледжі, заклади вищої мистецької освіти) належать до базової мережі закладів культури загальнодержавного рівня. Базова мережа закладів у сфері культури

місцевого рівня представлена комунальними заклади культури (бібліотеки, музеї, галереї, заповідники, виставкові зали, театри, філармонії, концертні організації, мистецькі колективи, кінотеатри, кіновідеопрокатні підприємства, об'єднання, палаци і будинки культури, інші клубні заклади, студії, центри народної творчості, центри народної культури, центри культурних послуг, парки культури та відпочинку тощо), закладами освіти сфери культури (мистецькі школи, мистецькі ліцеї, фахові мистецькі коледжі, заклади вищої мистецької освіти) [33].

Дослідники зазначають, що для того, щоб забезпечити повноцінний розвиток культурної сфери, необхідно організовувати та здійснювати державне управління на основі чітко визначених принципів:

- принцип оптимального поєднання централізації і децентралізації управлінської діяльності у сфері культури, який передбачає чіткий розподіл відповідальності і повноважень, а також функцій між місцевими, регіональними і центральними органами управління. Цей принцип мінімізує дублювання функцій, покращує координацію дій усіх суб'єктів управлінської діяльності, уможливорює прийняття раціональних і ефективних управлінських рішень. Суб'єкти культурно-мистецького життя на регіональному і місцевому рівнях мають отримати більше можливостей;

- принцип чіткого розподілу функцій між центральними органами державної влади і органами місцевого самоврядування. Цей принцип має на увазі передавання основних функцій управління у сфері культури на місця, що у результаті розширює повноваження та посилює відповідальність регіональних та місцевих органів державного управління за розвиток культури. У той же час мова йде не лише про послаблення іноді невиправданого впливу центру, а й про активізацію та ініціативність органів влади місцевого рівня. За центром залишаються лише ті функції, які не можуть бути реалізовані на регіональному або місцевому рівнях;

- принцип забезпечення доступності до культурної творчості найширших верст населення. Цей принцип включає в себе залучення як різних

організацій культури, так й громадських структур до розробки та впровадження регіональних програм культурного розвитку та управлінських рішень. Він спрямований на забезпечення доступу до культурних та мистецьких цінностей для соціально вразливих груп населення, підтримку митців та творчої молоді, а також на вирішення специфічних проблем, пов'язаних з культурним розвитком регіону. Також зазначений принцип сприяє дієвому діалогу і тіснішій співпраці між органами державної влади й управління та громадськістю задля вирішення актуальних питань культурного розвитку;

- принцип бережливого ставлення до національної культурної спадщини та гармонійного поєднання її надбань з сучасними духовними процесами і тенденціями в Україні й світі. Досвід минулого залучається для вирішення складних питань як на державному рівні, так й у регіонах. У той же час культурний досвід зарубіжних країн трансформується на користь національних інтересів;

- принцип узгодження загальнонаціональних завдань у сфері культури з регіональними особливостями й інтересами. Він стосується не лише історично обумовлених особливостей, а й тих, що стали результатом колоніальних претензій на території України. Останнє, наприклад, стало підставою для початку російсько-української війни. Тому державне управління в галузі культури повинно децентралізуватись таким чином, щоб не тільки повно враховувати особливості духовного життя кожного регіону, але й ефективно запобігати негативним тенденціям у культурному розвитку в регіонах [41].

Децентралізація державного управління у сфері культури має зосередитися на спільних зусиллях державних органів влади та професійної культурної спільноти. Ці зусилля повинні включати конкретні пропозиції щодо культурного розвитку, зокрема: постійний аналіз та перегляд функцій МКІП з метою делегування деяких з них іншим суб'єктам; врахування культурної специфіки регіонів під час реформ місцевого самоврядування; підвищення ефективності партнерства держави зі структурами

громадянського суспільства та бізнесом в культурній політиці; збереження та актуалізація національної культурної спадщини; модернізація мережі культурних закладів та збільшення доступності культурних благ для всіх громадян. Також важливо підвищити спроможність неурядових організацій у царині культури та залучати громадян до участі в культурних практиках [41].

Оскільки культурна політика має бути стратегічно орієнтованою, важливо визначити цілі та пріоритетні завдання для управління сферою культури в регіоні, зокрема: визначити культурний розвиток як один з пріоритетних напрямів діяльності органів публічної влади в регіоні; включити питання культурного розвитку в Стратегію розвитку регіону та сприяти розробці програм культурного розвитку; спрямувати органи регіональної влади на досягнення поставлених цілей, залучати громадськість до процесів управління та контролю в галузі культури; створити ефективну модель фінансового та матеріально-технічного забезпечення культурного розвитку; реалізувати комплекс освітніх, культурно-мистецьких програм і проектів для дітей та молоді; підтримувати та розвивати культуру в сільських територіальних громадах; формувати єдиний інформаційно-культурний простір регіону; брати участь у всеукраїнських та міжнародних культурних проектах, популяризувати регіональні культурні цінності [15].

Багато аналітиків зауважують на проблемних моментах, які супроводжують процеси децентралізації. Зокрема, згадується недостатнє розуміння управління та координації сферою культури серед місцевих управлінців, незнання того, як надавати послуги культурним інституціям, які раніше отримували фінансування з державного бюджету, але тепер знаходяться на фінансуванні місцевих громад, а також відсутність сучасних комунікаційних платформ, які забезпечують спілкування між владою та культурними інституціями на місцях. Крім того, стан роботи з культурною спадщиною є неоднозначним, оскільки функція державного управління полягає передусім у наданні дозволів та погоджень на різноманітні дії, пов'язані з об'єктами культурної спадщини. Відсутність системного

законодавства та джерел фінансування призводить до багатьох проблем. У депресивних регіонах культурну спадщину та культурний туризм можна розглядати як джерело розвитку, зокрема, шляхом інтеграції окремих пам'яток культурної спадщини в туристичну мережу, стимулювання окремих програм реставрації, створення нових іміджевих музеїв та ресторанів традиційних страв, обладнання місцевими жителями гостьових кімнат для туристів тощо [49].

Культурна розбудова ґрунтується на активній участі громади. Райони відіграють роль в системі органів виконавчої влади, відповідаючи за контроль над об'єктами культурної спадщини і реалізацію державної політики у галузі культури на місцевому рівні. Управління культурними закладами, такими як театри, великі музеї, туристичні заповідники національного та місцевого рівнів і т.д., залишається в компетенції підрозділів обласних адміністрацій. В облдержадміністраціях та обласних (міських) радах створені комісії з питань гуманітарної політики, які включають фахівців з різних галузей, включаючи культуру.

Серед успішних прикладів децентралізація у сфері культури є досвід Заводської ТГ (Тернопільська область), громада якої у 2020 р. поставили собі за мету наповнити культуру новим змістом. Шляхом об'єднання будинку культури та школи мистецтв було утворено центр естетичного виховання. У приміщення центру обладнали опалення та зробили капітальний ремонт. Для проведення робіт було залучено грантові кошти на суму 941 тис. грн, з місцевого бюджету громада виділила 1 млн 295 тис. грн.

Утримання культури в Заводській громаді у цей період склало 22% від власних надходжень, що є значною сумою для ТГ і свідчить про те, що громада розуміє важливість культурної сфери. Щоб її розвивати, шукають і інші джерела надходжень. Зокрема, подають заявки на різні гранти. Місцева громадська організація «Від ідеї до успіху» виграла проєкт і залучила 189 тисяч гривень на створення вільної платформи для спілкування дівчат-підлітків. Також реалізували проєкт, який був спрямований на роботу в умовах

пандемії – від компанії House of Europe. Громада отримала 78 тисяч гривень на проєктор, медіа-інструменти, які необхідні для розвитку школи і навчання онлайн [53].

Ще один позитивний досвід децентралізації мав місце у м. Краматорськ, де створена молодіжна платформа «Вільна Хата» – сучасний культурний і креативний простір для місцевої молоді. На базі платформи молодь долучалася до тренінгів, отримуючи базові знання з фінансової грамотності, дізнаючись, як бути самостійними та заробляти гроші своїм талантом тощо.

Хоча у ході децентралізації було досягнуто значних результатів, фахівці зауважують, що для подальшої реформи в правовій галузі важливо рухатися в напрямку внесення змін до Конституції, щоб закріпити питання, що стосуються громад, районного рівня, нагляду, префектів та інституцій. Крім того, важливо розглядати своєчасні зміни до законодавства та проводити прозорий аудит фінансових можливостей громад, а також впроваджувати державні інструменти фінансового стимулювання громад для покращення рівня надання ними послуг [17].

У рамках децентралізації, заклади культури передаються від районних рад у власність територіальних громад. Проте, деякі районні ради намагаються ліквідувати заклади культури, незважаючи на те, що ця процедура є складною і може бути здійснена лише за згодою громади та з її обґрунтуванням, а також за погодженням з МКІП. Фінансування закладів культури цілком залежить від місцевих органів влади, і у деяких громадах може бути обмежене через розподіл бюджету. Деякі громади можуть мати більше коштів та краще управління, що дає їм можливість підтримувати культурну інфраструктуру, але у деяких громадах культура може бути неперіоритетною і не отримувати достатньо фінансування порівняно з іншими секторами.

Згідно з повідомленнями Міністерства культура та інформаційної політики України, тільки 40% закладів культури, які належать громадам, мають прийнятний матеріально-технічний стан. Проте, наразі відсутній постійний моніторинг, що дозволяв би виявляти стан закладів культури.

Реформа передбачає проведення інвентаризації та оцінки якісного стану основної мережі закладів культури. У зв'язку з пандемією та загрозами російсько-української війни стає дуже важливим забезпечення закладів культури технічними засобами, що необхідні для роботи в дистанційному або змішаному форматі. Деякі громади можуть не мати можливості самостійно забезпечити це для закладів культури, які є у їх власності. Заклади культури, які знаходяться у селах з низькою кількістю населення, можуть бути ліквідовані за рішенням громади [24].

Сергій та Володимир Виткалови у публікації «Культурні практики в контексті зміни управлінських парадигм» [7] зауважують на необхідності вирішити низку загальнодержавних питань, зокрема:

- досягнути усунення непослідовності прийняття законодавчих актів та забезпечити послідовність і контроль за виконанням прийнятих рішень, провівши їх ретельний попередній перегляд з критичною оцінкою;

- прискорити завершення процесу реформування місцевих органів влади, включаючи визначення змісту діяльності обласних державних адміністрацій, їхньої ролі, функцій і повноважень. Оскільки така невизначеність і незавершеність процесу уповільнюють розвиток реформи та ефективну роботу у цій сфері;

- провести всеукраїнські (регіональні) консультації щодо Програми реформування органів місцевого самоврядування на місцях, з метою ознайомлення населення з першими результатами реалізації програми та виявлення проблем, пов'язаних з її впровадженням;

- виключити політичний фактор у процесі затвердження (погодження) керівника органу місцевого самоврядування в системі державного управління, так як це питання повинно залишатися під відповідальністю місцевих громад. Відбір кандидатів має проводитися на основі широкого обговорення;

- термін виконання обов'язків на виборних посадах повинен бути достатнім для того, щоб кожен керівник зміг реалізувати свою програму дій (але не менше 5 років);

- внести зміни до Закону, які стосуються процедури відкликання голів місцевих органів самоврядування у випадку, коли вони не здатні або не бажають виконувати свої обов'язки до завершення терміну їх перебування на посаді;

- започаткувати створення всеукраїнського науково-методичного журналу, що регулярно видаватиметься, і де подібні питання можуть бути обговорені професіоналами. Таке видання має бути централізовано передплачуватися у всіх методичних органах сфери культури, таких як бібліотеки, обласні центри народної творчості та районні будинки культури. Це частково вирішить проблему фінансування друку та забезпечить поінформованість працівників у галузі;

- розширити вплив МКІП, продовжуючи практику надання підтримки наявній мережі культурних закладів, зосереджуючись не лише на питаннях нематеріальної культурної спадщини;

- провести корінну перебудову підходів до системи підвищення кваліфікації працівників у галузі, з метою забезпечення її ефективності, обов'язковості та результативності, а також врахування цих аспектів при заміщенні посад та проведенні переатестацій;

- передати відповідальність за наукове забезпечення цього процесу колишньому Інституту культурних досліджень (м. Київ) або створити іншу структуру, яка відповідатиме за наукове забезпечення реалізації реформ у галузі та координацію їх роботи тощо.

В Україні активно тривають процеси децентралізації. ТГ отримали власні ресурси для налагодження якісного життя громади, в т.ч. й у культурному напрямі. Дотримання чітко визначених принципів управління сприятиме покращенню культурного життя кожної громади. Культурні інституції на регіональному і місцевому рівнях отримали більше можливостей. Вже є приклади успішного досвіду культурної децентралізації, однак на вирішення чекають різні питання, які позитивно підсилять децентралізацію.

2.2. Державне управління сферою культури у Рівненській області

Відповідно до принципу децентралізації державного управління, головні питання розвитку та функціонування сфери культури повинні бути вирішені на місцевому та регіональному рівнях. Це передбачає необхідність розширення завдань та функцій органів державного управління на місцях. Управлінська діяльність цих органів повинна максимально спрямовуватися на вирішення основних завдань, пов'язаних з створенням необхідних умов для оживлення, збереження та розвитку національної культури, етнічної, культурної, мовної та релігійної самобутності всіх корінних народів та національних меншин, що проживають у регіоні (області або районі). Особливу важливість має визначення пріоритетів регіонального культурного розвитку та узгодження інтересів усіх суб'єктів культурної діяльності відповідного регіону чи території [41].

На Рівненщині головні процеси реформи децентралізації завершилися у січні 2021 року. Було утворено 4 райони (Рівненський, Дубенський, Сарненський, Вараський) та 65 територіальних громад (ТГ), кожна з яких отримала власні ресурси і повноваження. Кожна ТГ самостійно забезпечує та несе відповідальність за надання різноманітних послуг на своїй території, в т.ч. й культурних послуг. До сфери культури у громадах належать: початкова мистецька освіта, організація культурного дозвілля, доступ до бібліотечних послуг, туризм, питання релігії, національностей.

У Рівненській області регіональний і базовий рівні управління сферою культури представляють Управління культури та туризму Рівненської обласної державної адміністрації (ОДА), а також районні відділи культури (див. рисунок 1). На нижчому рівні (міські, селищні, сільські ТГ) діють відділи, сектори, або працює головний спеціаліст, який відповідає за питання сфери культури.

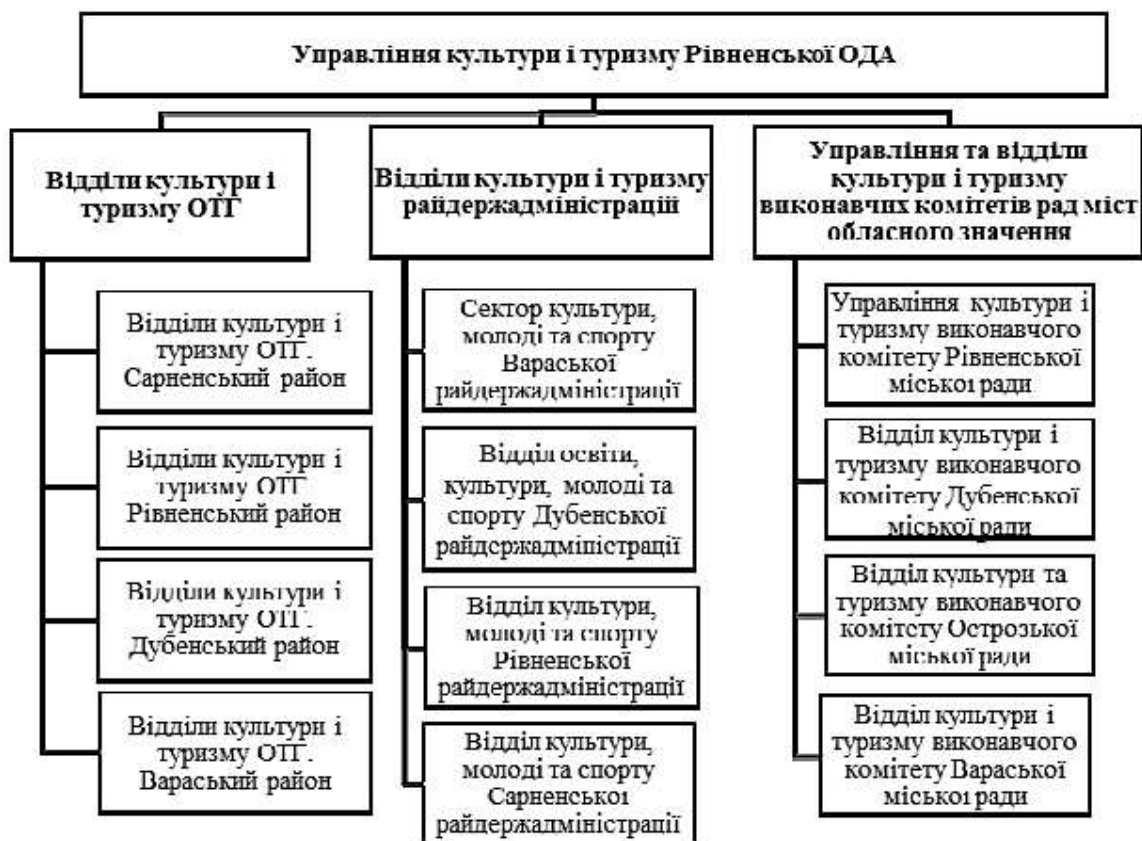

Рисунок 1. Система органів влади, які реалізують державну культурну політику в Рівненській області [46]

Отже, до системи органів влади, які реалізують державну культурну політику в Рівненській області належать:

- управління культури та туризму Рівненської ОДА;
- відділи культури і туризму районних державних адміністрацій (РДА);
- управління і відділи культури і туризму виконавчих комітетів рад міст обласного значення.

На нижчому рівні, як правило, утворюються багатогалузеві відділи, які керують одночасно декількома галузями, в т.ч. культурою. У переважній кількості громад діє відділ (сектор) освіти, культури, туризму, молоді та спорту (Смизька селищна ТГ, Білокриницька сільська ТГ, Мізоцька селищна ТГ, Козинська сільська ТГ, Крупецька сільська ТГ та ін.), у багатьох громадах також є подібний відділ, але без галузі туризму (Бабинська сільська ТГ, Костопільська міська ТГ, Шпанівська сільська ТГ, Демидівська селищна ТГ,

Зарічненська селищна ТГ тощо). Також існують інші варіанти, наприклад, у Березнівській міській ТГ утворено відділ культури та соціальної політики, у Здолбунівській міській ТГ – управління з гуманітарних питань, у Великомежиріцькій сільській ТГ – відділ соціально-культурної сфери, у Олександрійській сільській ТГ – відділ освіти, культури, молоді, спорту та охорони здоров'я, у Ярославницькій сільській ТГ – відділ освіти, культури, молоді та спорту, охорони здоров'я та соціальної політики тощо. У деяких громадах, наприклад, Рафалівська селищна, Вербська сільська та Полицька сільська ТГ, питаннями сфери культури безпосередньо займається голова громади.

Утворення вищезгаданих багатогалузевих відділів та інші проблеми в управлінні галуззю культури на Рівненщині були обговорені під час онлайн-наради «Забезпечення реалізації державної політики у сфері культури органами місцевого самоврядування в умовах змін адміністративно-територіального устрою» з керівниками ТГ, яку організувало Управління культури і туризму Рівненської ОДА у січні 2021 р.

Зокрема у виступах були висвітлені такі важливі питання: забезпечення ефективного управління сферою культури в територіальних громадах; нормативно-правові засади створення і діяльності територіальних громад; організація бібліотечних послуг у громадах; робота закладів культури клубного типу, мистецьких шкіл, творчих колективів [Додаток А].

Також були озвучені та обговорені проблемні моменти в системі управління сфери культури у ТГ:

- є випадки утворення багатогалузевих органів управління, які одночасно курують декілька галузей: культура, освіта, соцзахист, молодь та ін.;
- за сферу культури відповідає спеціаліст без профільної освіти;
- у виконавчих органах ТГ працюють люди, які не ознайомлені із специфікою галузі культури [16].

Управління культури і туризму Рівненської ОДА (далі – Управління культури) є структурним підрозділом обласної державної адміністрації, який утворюється головою ОДА та забезпечує виконання покладених на нього завдань.

Основними завданнями Управління культури є:

- забезпечення реалізації державної політики в галузі культури і мистецтва, початкової мистецької освіти, туризму і курортів, охорони культурної спадщини, видавничої справи, а також державної мовної політики, міжнаціональних відносин, релігії та захисту прав національних меншин України;

- забезпечення вільного розвитку культурно-мистецьких процесів;

- забезпечення доступності всіх видів культурних послуг і культурної діяльності для кожного громадянина України;

- сприяння загальнонаціональній культурній консолідації суспільства, формуванню цілісного культурно-інформаційного простору, захисту та просуванню високоякісного різноманітного національного культурного продукту;

- сприяння відродженню та розвитку традицій і культури української нації, етнічної, культурної і мовної самобутності національних меншин;

- сприяння збереженню культурної спадщини;

- гармонізація міжконфесійних та міжнаціональних відносин;

- забезпечення функціонування української мови в усіх сферах суспільного життя;

- забезпечення захисту прав творчих працівників та їх спілок, соціального захисту працівників підприємств, установ та організацій у сфері культури, мистецтва та охорони культурної спадщини;

- розроблення і впровадження заходів для захисту туристичних ресурсів області;

- забезпечення участі у здійсненні соціальної реклами туристичних ресурсів;

- забезпечення реалізації державної політики у сфері видавничої справи.

Управління культури має розгалужену структуру: 1. Керівництво; 2. Відділ організаційно-планової роботи, релігії та національностей; 3. Відділ регіональної культурної політики; 4. Відділ охорони історико-культурної спадщини; 5. Відділ туризму; 6. Централізована бухгалтерія при управлінні; 7. Відділ технічного нагляду.

Діяльність Управління культури підтримують дорадчі органи, а саме: Консультативна рада з питань охорони культурної спадщини, Колегія управління культури і туризму ОДА та Музейна рада.

Управління культури опікується комунальними закладами обласного значення, а також іншими закладами культури, які функціонують у районах, містах, селищах і селах Рівненщини. Комунальні заклади обласного значення реалізують головні завдання культурної політики регіону та надають консультаційну допомогу закладам нижчого рівня. Серед таких закладів у Рівненській області – культурно-археологічний центр «Пересопниця», державний історико-культурний заповідник м. Острога, державний історико-культурний заповідник м. Дубно, Рівненський обласний краєзнавчий музей, Рівненський обласний центр народної творчості, Рівненський обласний академічний український музично-драматичний театр, Рівненський академічний обласний театр ляльок, Рівненська обласна філармонія, Рівненська обласна універсальна наукова бібліотека, Рівненська обласна бібліотека для молоді, Рівненська обласна бібліотека для дітей.

Управління культури орієнтує обласні заклади культури мати власні стратегії розвитку. Так, наприклад, у 2021 р. було презентовано проєкт Стратегії розвитку музею до 2040 року. Розробляються стратегії інших комунальних закладів.

У своїй діяльності Управління культури послуговується законами України. Постановами Кабінету Міністрів України, указами Президента України, наказами Міністерства культури та інформаційної політики України, а також обласними програмами. Останні ініціюються самим Управлінням

культури та покликані забезпечити розвитку сфери культури у Рівненському регіоні.

Серед останнім обласним програм, які були прийняті у 2022 році – обласна програма «Культура Рівненщини» на 2023–2027 роки, обласна програма збереження культурної спадщини та розвитку музейної справи на 2023–2027 роки.

Обласна програма «Культура Рівненщини» на 2023–2027 роки, затверджена розпорядженням голови обласної державної адміністрації №365 від 4.11.2022 р., ґрунтується на комплексному дослідженні щодо нового культурного простору на прикладі громад Рівненщини, яке проходило у рамках підготовки Стратегії розвитку Рівненської області на період до 2027 року. Відповідно програма відповідає цілям і завданням згаданої стратегії та орієнтована на підвищення культурного розвитку громад із збереження культурної спадщини та самобутніх традицій, підтримку мистецької освіти, системи читання тощо. Завдання і заходи програми мають сприяти: підвищенню популярності культурного надбання Рівненщини як серед краян, так і серед туристів; створенню нових культурних продуктів (концерти, фільми, виставки, фестивалі, нові екскурсійні маршрути); активізації відвідуваності культурних подій; розвитку творчого потенціалу представників сфери культури; модернізації обласних закладів культури і мистецтва.

Заходи програми представлені у 6 розділах:

- Модернізація матеріально-технічної бази обласних закладів культури і мистецтва,

- Модернізація інформаційно-технологічної інфраструктури, розвиток і актуалізація документно-інформаційних ресурсів обласних бібліотек, підтримка системи читання та місцевого книговидавництва;

- Підтримка національного культурного продукту і провідної ролі митців та менеджерів культури, створення якісних і різноманітних культурно-мистецьких програм, проєктів;

- Створення сприятливих умов для творчої самореалізації особистості через розмаїття форм художнього самовираження, міжкультурний діалог, культурний взаємообмін;
- Збереження та відродження традиційної народної культури;
- Сприяння поширенню інформації про історичну та культурну спадщину.

За попередніми розрахунками для реалізації усіх запланованих заходів необхідно 54,2 млн грн з обласного бюджету, в т.ч. за роками: 2023 р. – 9,1 млн грн, 2024 р. – 9,8 млн грн, 2025 р. – 10,6 млн грн, 2026 р. – 11,9 млн грн, 2027 р. – 12,7 млн грн.

Аналізуючи обсяги фінансування за окремими розділами програми, бачимо, що найбільші витрати заплановані на модернізацію матеріально-технічної бази закладів – 20,7 млн грн. Для порівняння – на підтримку культурного продукту, митців і менеджерів культури передбачено 4,7 млн грн. Тоді як спрямування коштів на розвиток людського потенціалу у перспективі могло б сприяти більшій продуктивності творців культури та активнішому залученню грантових коштів [Додаток Б].

Важливою ініціативою Управління культури, як реакція на виклики децентралізації, стало створення консультативної групи з питань організації роботи закладів культури у ТГ. До групи увійшло 3 підгрупи: з питань охорони культурної спадщини, з питань організації роботи бібліотек, з питань організації закладів культури клубного типу, народної творчості, початкової мистецької освіти. Серед учасників групи – спеціалісти Управління культури, а також директори й фахівці комунальних закладів культури (обласних бібліотек, музею, центру народної творчості).

У полі зору Управління культури – підвищення фахової кваліфікації працівників сфери культури територіальних громад. У партнерстві з обласним центром народної творчості у 2023 році започатковано Школу практичного менеджменту «Лідерство та грантова діяльність». Представники сфери культури з 37 громад отримали можливість зустрітися з лідерами грантової

діяльності Рівненської області. Серед тем, які були опрацьовані – комунікативна складова успішного проекту, можливості фінансування для різних проєктів, менеджмент проєктів, пошук партнерів та грантових фондів тощо.

Управління культури щороку долучається до культурологічних подій, які організовують ТГ, в т.ч. фінансовою підтримкою.

За результатами конкурсу і рішенням Управління культури працівники і ветерани галузі культури Рівненщини щомісяця отримують стипендії (до 2023 року – 10 стипендій, з 2023 року – 5). Пропозиції на здобуття стипендій надходять від структурних підрозділів у сфері культури органів місцевого самоврядування, обласних комунальних закладів культури і мистецтва, творчих спілок, мистецьких навчальних установ, а також шляхом самоподання претендентів. З 2003 року стипендії отримали 308 культурних працівників області.

Також щороку на конкурсній основі надається декілька грантів голів обласної державної адміністрації та обласної ради для створення і реалізації творчих проєктів у галузі літератури, театрального, музичного, образотворчого мистецтва, хореографії, народного мистецтва, кінематографії (координатор – Управління культури).

Загалом з 2003 року було реалізовано втілено 100 творчих проєктів, щорічно на конкурс грантів в обласному бюджеті передбачено 100 тис. грн.

У 2022 році перемогу здобули 4 проєкти, автори яких отримала по 25 тис. грн для реалізації своїх ідей:

- проєкт «Відновлення композиторської спадщини Казимира Любомирського», автор – художній керівник обласної філармонії Варнава Р. А.;

- проєкт «Облаштування інклюзивного театрального простору «Погляд в тобі» в м. Рівне, автор – голова правління ГО «Ю Погляд» Корсун О. В.;

- проєкт «Збереження танцювальних традицій Мізоцького краю», автор – керівник ансамблю народного танцю «Фурор 18+» селищного будинку культури Мізоцької селищної ради Одарчук Н. В.;

- проєкт «Видання артбуку «Майстри Рівненщини», автор – заслужений майстер народної творчості України, вишивальниця Рябунець О. І. [10].

Управлінням культури присуджується 6 обласних мистецьких премій, серед них – Премія імені Ігоря Свешнікова в галузі охорони культурної спадщини, Літературна премія імені Світочів, Премія імені Ганни Леончук за збереження та охорону нематеріальної культурної спадщини, Мистецька премія імені Германа Жуковського, Премія в галузі образотворчого мистецтва імені Ніла Хасевича, Премія в галузі народного хорового мистецтва імені Федора Гощука.

Складними роками для управління виявилася роки пандемії та повномасштабного вторгнення РФ на територію України. Аналізуючи листи та накази управління за цей період, знаходимо рекомендації щодо припинення проведення масових заходів та прийом відвідувачів у закладах сфери культури. При підготовці звернень управління спиралося на постанову Кабінету Міністрів України від 11.03.2020 року №211 «Про запобігання поширенню на території України коронавірусу COVID-19» та розпорядження голови Рівненської обласної державної адміністрації від 12 березня 2020 року №16.

Зокрема, з 12 березня по 3 квітня 2020 року на території Рівненської області було встановлено карантин, у зв'язку з чим управління зобов'язало комунальні заклади культури і мистецтва Рівненської обласної ради:

- припинити проведення масових заходів, у яких бере участь понад 200 осіб, крім заходів, необхідних для забезпечення роботи органів державної влади та органів місцевого самоврядування;

- провести роз'яснювальну роботу працівників щодо своєчасного звернення до сімейного лікаря у разі виявлення симптомів ГРВІ;

- забезпечити посилені протиепідемічні заходи в місцях перебування людей (лист управління №вих-446/01-07/20 від 12.03. 2020 р.).

Але вже 16 березня управління рекомендувало, по можливості, призупинити обслуговування населення та запровадити дистанційну роботу працівників на дому, забезпечивши виконання працівниками упродовж робочого часу обов'язків, передбачених трудовим договором, комунікацію засобами електронного та телефонного зв'язку (лист №вих-458/01-06/20 від 16.03.2020 р.).

У наказі управління №49 від 17 березня 2020 року також знаходимо вказівки щодо:

- посилення інформаційно-роз'яснювальної роботи з населенням щодо дотримання санітарно-гігієнічних норм і правил запобігання зараженню інфекцією;

- забезпечення виконання профілактичних заходів щодо попередження масового розповсюдження гострої респіраторної хвороби, спричиненої коноравірусом, і гострих респіраторних інфекцій;

- вжиття заходів щодо максимального обмеження проведення культурних, соціальних, релігійних та інших заходів за масовою участю громадян до стабілізації епідеміологічної ситуації;

- запровадження щоденного температурного скринінгу персоналу та відвідувачів;

- вжиття заходів щодо недопущення до роботи осіб з ознаками інфекційного захворювання;

- максимального переведення здійснюваної персоналом роботи на віддалений доступ із застосуванням електронних комунікацій і технологій тощо.

Також систематично збиралася інформація про час та режим діяльності закладів, їхні події у форматі онлайн, асортимент онлайн-послуг.

З початком повномасштабного вторгнення рф в Україну перший наказ від Управління культури для обласних закладів культури датується 21 березня.

Тобто до цього часу розпорядження або рекомендації надходили усно, або їх взагалі не було.

У наказі №40 від 21 березня йдеться про окремі питання організації бюджетного процесу у 2022 році в умовах воєнного стану. Зокрема, йдеться про те, що керівники комунальних закладів культури і мистецтва області мають обмежити витрати не пов'язані з першочерговими питаннями функціонування установ в умовах воєнного стану та розміщенням тимчасово переміщених осіб; здійснювати реєстрацію бюджетних зобов'язань з урахуванням вимог постанови КМУ від 09.06.2021 № 590 «Про затвердження Порядку виконання повноважень Державною казначейською службою в особливому режимі в умовах воєнного стану»; призупинити до закінчення воєнного стану реалізацію регіональних програм, крім програм, пов'язаних з підтримкою територіальної оборони, військових та правоохоронних органів, цивільним захистом населення, соціальним захистом і соціальним забезпеченням, розміщенням тимчасово переміщених осіб; здійснити аналіз роботи працівників закладів та організувати оголошення з 22 березня 2022 року простою в умовах воєнного стану (або щодо окремих працівників) тощо.

У Рівненській області управління сферою культури реалізується на регіональному, базовому та нижчому рівнях Регіональна культурна політика знаходиться у полі зору Управління культури та туризму Рівненської ОДА. Управління готує профільні програми розвитку, співпрацює з комунальними закладами обласного значення, координує грант голів обласної ради та ОДА, обласні мистецькі премії, стипендії локальним творцям культури, долучається до підвищення кваліфікації працівників сфери культури, ініціює наради з керівниками ТГ з питань культурного розвитку.

2.3. Стратегія розвитку культури Рівного до 2030-х років

Виконавчим органом Рівненської міської ради у сфері культури є Управління культури і туризму (далі – Управління культури). Управління

культури безпосередньо підпорядковується виконавчому комітету (ВК), міському голові та його заступнику. Також у питаннях реалізації делегованих повноважень органів виконавчої влади Управління культури є підконтрольним Міністерству культури та інформаційної політики України та управлінню культури і туризму Рівненської обласної державної адміністрації.

Серед основних завдань Управління культури: реалізація державної політики у сферах культури, мистецтва, туризму; активізація ролі установ сфери культури у підтримці національної політики, посиленні зацікавленості до української історії та культури, підтримка національних меншин, забезпечення закладів культури компетентними кадрами, збереження та популяризація культурної спадщини тощо.

Управління культури відповідає за облік і контроль роботи закладів і установ сфери культури міста, розстановку кадрів, затвердження витрат на культурно-туристичну діяльність, розвиток туристичного потенціалу Рівного та ін. [30].

Діяльність Управління культури забезпечують: начальник, заступник начальника та 5 головних спеціалістів.

Управління культури оперує основним документом – Програма розвитку культури у місті Рівному на 2019–2023 роки. Цей документ був проаналізований під час підготовки Стратегії розвитку культури Рівного до 2030-х років, де упорядники вказали на деякі недоліки програми. Наприклад, було зауважено, що програма вирішує лише частину нагальних питань сфери культури Рівного, багато уваги приділено бібліотекам, однак інші форми освіти у сфері культури та креативні індустрії залишилися поза увагою. Також недостатньо уваги приділено розвитку людського потенціалу, посиленню позитивного економічного впливу культури та креативних індустрій, зміцненню зв'язків культури та креативних індустрій з іншими сферами тощо [44].

Згадану вище Стратегію розвитку культури Рівного до 2030-х років (далі – Стратегія) було створено впродовж 2022 року за фінансової підтримки

Європейського Союзу. Над змістом документа працювали Управління культури і туризму ВК Рівненської міської ради та Агенція розвитку Рівного. Напрацювання ідей відбувалося під час стратегічних сесій із представниками сфери культури міста та експертами у межах програми #EU4Culture. До співпраці були запрошені митці, представники державних установ культури, громадських організацій, креативних індустрій та бізнесу, журналісти, що пишуть про культуру, молодіжні ініціативи та ін.

Укладачі Стратегії вважають, що вона може допомогти органам влади визначити програмні напрями та запропонувати ідеї для майбутніх ініціатив та проєктів.

Стратегія складається з 4 розділів: 1. Аналіз поточного стану та місцевих політик, програм сфери культури Рівного; 2. Порівняльна діагностика та картографування культурних ресурсів Рівного; 3. SWOT-аналіз сфери культури та креативних індустрій Рівного; 4. Візія та стратегічні цілі стратегії культури Рівного до 2030-х років.

У 1-му розділі проаналізовані такі документи: Стратегія розвитку Рівного на період до 2014 року, Програма розвитку культури в місті Рівному на 2019–2023 роки, Програма соціально-економічного розвитку міста Рівного на 2020–2022 роки, Стратегія розвитку Рівненської територіальної громади на період до 2027 року, Стратегія розвитку Рівненської області на період до 2027 року (проаналізовано у частині розвитку Рівного), Державна стратегія регіонального розвитку на 2021–2027 роки. Зауважується, що у цих документах мало уваги приділено креативним індустріям, поза увагою залишився розвиток компетенцій творців культури міста, не йдеться про налагодження зв'язків між представниками комунальної та незалежної культури, також креативних бізнесів, розвитку міжсекторності та міждисциплінарності. Є й інші проблемні місця, зокрема:

- фінансування: вищеперерахованими документами не передбачено використання можливостей меценатства, спонсорства, залучення інвестицій, спільнокошт тощо;

- людський капітал: відсутні чіткі механізми та інструменти щодо посилення компетентностей культурного менеджменту представників культурної сфери Рівного;

- інфраструктура: відсутні критерії якості культурних послуг і продуктів, які виробляють комунальні культурні заклад, також відсутнє розуміння необхідності розвивати інноваційні фізичні майданчики для взаємодій та генерування нових ідей;

- культурна спадщина: існує загроза вульгаризації культурної спадщини на користь збільшення туристичних надходжень.

У 2-му розділі Стратегії аналізуються економічні показники сфери культури Рівного, залучення грантового фінансування (УКФ, міжнародні програми), професійна та неформальна освіта, інфраструктура культури та подієва культура, представлена карта культурних ресурсів Рівного та околиць, у яких вказано на прогалини та можливості сфери культури міста.

3-й розділ Стратегії містить SWOT-аналіз сфери культури та креативних індустрій Рівного, який створений за даними, отриманими в результаті індивідуальних інтерв'ю із місцевими експертами культурної сфери, зацікавленими сторонами сфери культури та креативних індустрій міста. В аналізі наведені сильні та слабкі сторони культурного процесу Рівного у розрізі історії та спадщини, інфраструктури та інституцій, середовища творців культури. Щодо останнього, то серед негативних моментів зауважено на низькому рівні взаємодії між різними творцями й діячами культури, креативних індустрій з місцевими органами влади. Учасники культурного процесу активні окремо і не працюють спільно над промоцією міста. Також у розділі перераховуються загрози й можливості сфери культури Рівного.

У 4-му розділі стратегічного документа викладається візія та стратегічні цілі культури Рівного до 2030-х років. Візія викладена за тематичними рубриками: жива спадщина, проактивний культурний патріотизм, цілодобові культурні гачки, локації, динамічна спроможність. Серед стратегічних напрямів виокремлено та охарактеризовано такі: мультикультурний

об'єднаний хаб (МОХ), тривимірна реновація локацій, рівнезнавство та культурний патріотизм. Наступними кроками визначені: МОХ – розробка концепції, інвентаризація локацій – та пріоритезація 5 для переосмислення, рівнезнавство – розробка концепції [Додаток В]. Усі цілі орієнтовані на 2027 рік.

Подальшим кроком розробки стратегії культури Рівного є створення робочих груп за напрямками та напрацювання ідей вже конкретних проєктів.

Одним із головний напрямків реалізації стратегії є розвиток компетенцій та постійне професійне зростання творців культури міста. У межах реалізації Стратегія розвитку культури Рівного за підтримки #EU4Culturea у Рівному періодично організуються навчальні заходи за участі представників закладів культури, громадського сектору, креативних індустрій. Зокрема вже були проведені:

- тренінг «Грантовий менеджмент культурних проєктів» (січень 2023 р.);
- тренінг про партнерство та організаційну спроможність для стейкхолдерів культури (березень 2023 р.);
- тренінг на тему: «Розробка та реалізація комунікаційної кампанії, вміння самореклами для сектору культури у Рівному» (квітень 2023 р.).

Також, незважаючи на воєнну загрозу, учасники проєкту по створенню Стратегії здійснили декілька візитів для ознайомлення із культурним життям інших міст України та Польщі. Наприклад, у червні 2022 року відвідали м. Луцьк, у березні цього року – польські міста Люблін та Замосць, у травні – м. Вінниця.

Заклади культури Рівного та культурне життя міста загалом знаходяться у сфері впливу Управління культури і туризму ВК Рівненської міської ради. Одна з найважливіших ініціатив Управління культури останніх років – створення Стратегії розвитку культури Рівного до 2030-х років, у якій представлені детальний аналіз стану культури міста, а також запропоновані нові візія та стратегічні цілі культури Рівного.

Висновки до розділу 2

Культура не обмежується лише столицею та великими містами, а насправді є процесом, який може бути успішним тільки тоді, коли він враховує всіх жителів найменших населених пунктів країни. Протягом останніх 10 років відбулося повне переформатування системи управління, що продовжується й донині. Основною метою децентралізації є забезпечення новоствореним територіальним громадам власних ресурсів для поліпшення якості життя всіх жителів сіл, селищ і міст. У той же час місцева влада повинна нести відповідальність перед мешканцями за результативність своєї роботи.

Серед труднощів, пов'язаних з процесом децентралізації, згадуються деякі проблемні аспекти. Вони включають недостатнє розуміння управління та координації в галузі культури серед місцевих управлінців, незнання процесу надання послуг культурним установам, які раніше отримували фінансування з державного бюджету, але зараз залежать від фінансування місцевих громад. Крім того, існує відсутність сучасних комунікаційних платформ, які б забезпечували ефективне спілкування між місцевою владою та культурними інституціями. Для досягнення реальних результатів управління в сфері культури має спиратися на чіткі принципи.

На Рівненщині головні процеси реформи децентралізації завершилися у січні 2021 року. Було утворено 4 райони (Рівненський, Дубенський, Сарненський, Вараський) та 65 територіальних громад (ТГ), кожна з яких отримала власні ресурси та самостійно забезпечує надання різноманітних послуг на своїй території, в т.ч. й культурних. До сфери культури у громадах належать: початкова мистецька освіта, організація культурного дозвілля, доступ до бібліотечних послуг, туризм, питання релігії, національностей.

У Рівненській області регіональний, базовий та нижчий (міські, селищні, сільські ТГ) рівні управління сферою культури представляють відповідно Управління культури та туризму обласної державної адміністрації

(ОДА), районні відділи культури, відділи, сектори культури, або головний спеціаліст, який відповідає за питання сфери культури.

Серед проблемних моментів у системі управління сфери культури у ТГ області: випадки утворення багатогалузевих органів управління, які одночасно курують декілька галузей: культура, освіта, соцзахист, молодь та ін.; за сферу культури відповідає спеціаліст без профільної освіти; у виконавчих органах громад працюють люди, які не ознайомлені із специфікою галузі культури.

За забезпечення реалізації державної політики в галузі культури і мистецтва на Рівненщині відповідає підрозділ обласної державної адміністрації – Управління культури і туризму. Управління та обласні методичні центри надають консультативну допомогу у налагодженні роботи закладів культури у громадах, управління фінансово долучається до культурологічних заходів громад.

Впродовж 2021–2022 років за участі Управління культури і туризму ВК Рівненської міської ради було розроблено інноваційний для міста документ – Стратегію розвитку культури Рівного до 2030-х років. До стратегії увійшли візійні та стратегічні напрями розвитку культури Рівного до 2030-х років:

- Жива мультиетнічна спадщина Полісся та Волині.
 - Проактивний культурний патріотизм серед мешканців.
 - Цілодобові культурні гачки для рівнян та гостей міста.
 - Тривимірне переосмислення існуючих локацій та створення Мультикультурного об'єднаного хабу (МОХ).
 - Динамічна спроможність культурного середовища.
- Втілення стратегічних цілей орієнтоване на 2027 рік.

ВИСНОВКИ

1. Управлінська діяльність у сфері культури в Україні базується на системі нормативно-правових актів. При аналізі цієї системи можна виділити три основні групи документів: загальні нормативно-правові акти, спеціалізовані акти, що стосуються конкретних галузей культури, і місцеві нормативні акти. Основою управління сферою культури в Україні є Закон України «Про культуру», який у 2021 році отримав оновлену редакцію. Закон законодавчо закріплює такі поняття, як «культурна послуга», «заклад освіти сфери культури», «базова мережа закладів культури», «базовий набір культурних послуг», «центр культурних послуг», «державна політика у сфері культури», а також фіксує положення про «Мінімальні стандарти забезпечення населення культурними послугами». Окремі галузі сфери культури на державному рівні презентовані галузевою групою нормативно-правових актів. Недоліком цієї групи є відсутність у них чіткого механізму фінансування окремих галузей культури, що в результаті стримує їхній розвиток. Регіональні, обласні, міські програми розвитку культури або окремих її галузей забезпечують реалізацію культурної політики на місцевому рівні, враховуючи пріоритети державної політики у сфері культури.

Нормативно-правові акти, які регулюють питання децентралізації в Україні мають безпосередній вплив на сферу культури. Серед невирішених питань досі залишаються – реформування місцевих державних адміністрацій та розподіл повноважень між місцевими органами виконавчої влади та органами місцевого самоврядування.

2. Головним органом у системі центральних органів виконавчої влади, що забезпечує формування та реалізує державну політику у сферах культури та інформаційної політики є Міністерство культури та інформаційної політики України. Діяльність МКІП регулюється Положенням. Під постійним контролем Міністерства культури знаходиться питання збереження базової мережі закладів культури у зв'язку з активними процесами децентралізації.

Серед важливих ініціатив МКІП останніх 2-х років – створення центрів культурних послуг у ТГ. Це багатофункціональні заклади культури, що мають зручне розташування та сучасну матеріально-технічну базу, спроможні забезпечувати надання асортименту актуальних культурних послуг. ЦКП можуть об'єднувати декілька закладів культури на одному майданчику. МКІП, було розроблено методичні рекомендації та методичний посібник «Центри культурних послуг» (К., 2022) для підтримки цієї ініціативи. Завдяки появі Українського культурного фонду у 2017 році творці культури в Україні мають можливість отримувати державне фінансування на реалізацію своїх проєктів. МКІП координує діяльність УКФ та відповідає за склад його наглядової ради. Програми «Культура. Регіони» та «Культурні столиці України», які пропонує УКФ, є особливо важливими для ТГ.

3. Значним викликом для МКІП були роки пандемії COVID-19 (2000–2021) та повномасштабне вторгнення РФ в Україну. Найбільше культурна сфера постраждала унаслідок воєнних дій. Незважаючи на успіхи у культурній дипломатії на міжнародному рівні у цей період, поза увагою Міністерства культури залишилися внутрішні питання збереження музейної спадщини. Не було розглянуто можливість превентивної евакуації найбільших музейних колекцій. Не запропоновані музеям варіанти вирішення питань конкретних евакуаційних маршрутів, транспорту, охорони, пакувальних матеріалів тощо.

Воєнний стан в Україні загальмував роботу УКФ, усі програми були заморожені. Лише у січні 2023 р. відновлено конкурсний відбір та фінансування за окремими програмами.

4. У 2014 році Україна розпочала реформу децентралізації. У середині 2020 р. на заміну 490 районам утворено 136 укрупнених районів та сформовано 1469 територіальних громад. Новостворені ТГ тепер мають власні ресурси для того, щоб забезпечити підвищення якості життя мешканців усіх сіл, селищ або міст, в т.ч. у напрямі надання культурних послуг. Задля реальних результатів управління має здійснюватися на основі чітко визначених принципів: оптимального поєднання централізації і

децентралізації управлінської діяльності у сфері культури; чіткого розподілу функцій між центральними органами державної влади і органами місцевого самоврядування; забезпечення доступності до культурної творчості найширших верст населення; принцип бережливого ставлення до національної культурної спадщини; принцип узгодження загальнонаціональних завдань у сфері культури з регіональними особливостями й інтересами. Поряд з успішними прикладами на місцях, існують проблемні моменти, які супроводжують процеси децентралізації. Зокрема, загроза базовій мережі закладів культури, обмежене фінансування закладів культури, стан роботи з культурною спадщиною тощо.

Важливими для вирішення залишаються питання внесення змін до Конституції для закріплення моментів, що стосуються громад, районного рівня, нагляду, префектів та інституцій, а також впровадження державних інструментів фінансового стимулювання громад для покращення рівня надання ними культурних послуг.

5. У січні 2021 року у Рівненській області було утворено 4 райони (Рівненський, Дубенський, Сарненський, Вараський) та 65 ТГ, кожна з яких тепер самостійно забезпечує та несе відповідальність за надання різноманітних послуг на своїй території, в т.ч. й культурних. Громади відповідають за початкову мистецьку освіту, організацію культурного дозвілля, доступ до бібліотечних послуг, туризм, питання релігії, національностей.

У Рівненській області регіональний і базовий рівні управління сферою культури представляють Управління культури та туризму Рівненської ОДА, а також районні відділи культури. На нижчому рівні (міські, селищні, сільські ТГ) діють відділи, сектори, або працює головний спеціаліст, який відповідає за питання сфери культури.

Регіональною культурною політикою опікується Управління культури і туризму Рівненської ОДА. Управління культури готує профільні програми розвитку, співпрацює з комунальними закладами обласного значення, ініціює

наради з керівниками ТГ з питань культурного розвитку, долучається до підвищення кваліфікації працівників сфери культури, координує грант голів обласної ради та ОДА, обласні мистецькі премії, стипендії локальним творцям культури. У 2022 році почала діяти обласна програма «Культура Рівненщини» на 2023–2027 роки, лєвова частка фінансування якої спрямована на модернізацію матеріально-технічної бази комунальних закладів культури. Значно менше уваги приділено підтримці культурних менеджерів, митців та культурного продукту. У роки пандемії та перші місяці повномасштабного вторгнення рф діяльність Управління культури обмежувалася інформуванням та вивченням стану комунальних закладів культури.

6. Виконавчим органом Рівненської міської ради у сфері культури є Управління культури і туризму. Наразі питання культурного розвитку міста віршуються Програмою розвитку культури у місті Рівному на 2019–2023 роки, яка, однак, задовольняє лише частину нагальних питань. Незважаючи на складний воєнний рік, під керівництвом Управління культури та за підтримки Європейського Союзу було створено Стратегію розвитку культури Рівного до 2030-х років. Це перший такий досвід для сфери культури міста. Напрацювання ідей відбувалося під час стратегічних сесій із представниками сфери культури міста та експертами у межах програми #EU4Culture. У 4-х розділах Стратегії проаналізовано поточний стан та місцеві політики, програми сфери культури Рівного, представлено порівняльну діагностику та картографування культурних ресурсів міста, подано результати SWOT-аналізу сфери культури та креативних індустрій Рівного, викладені візія та стратегічні цілі стратегії культури Рівного до 2030-х років.

У Стратегії, на відміну від більш традиційних програм розвитку сфери культури, більше уваги приділено підтримці творців культури, а також створенню інноваційних культурних платформ. Однак передбачено, що реалізація перших стратегічних цілей буде довготривалою і запланована лише на 2027 рік.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Бабицька С. І. Основні принципи державного управління культурою в регіоні. Теорія та практика державного управління і місцевого самоврядування. 2019. № 1. URL: http://el-zbirn-du.at.ua/2019_1/3.pdf (дата звернення: 1.05.2023).
2. Баклажов О. Ключові суб'єкти децентралізації обговорили дорожню законодавчу карту реформи. Гурт : портал. URL: <https://gurt.org.ua/news/informator/85442/> (дата звернення: 1.05.2023).
3. Биркович Т., Кабанець О. Управління сферою культури в умовах пандемії. Культурні та мистецькі студії XXI століття: науково-практичне партнерство : матеріали II Міжнародної науково-практичної конференції Національної академії керівних кадрів культури і мистецтв, м. Київ, 10 листопада 2021 року. К., 2021. С. 3–4. URL: https://nakkkim.edu.ua/images/Instytuty/Akademiia/Vydannia/Kulturni_ta_stetski_studii.pdf (дата звернення: 1.05.2023).
4. Білаш К. Музейна евакуація: що пішло не так? URL: https://lb.ua/culture/2022/06/19/520455_muzeyna_evakuatsiya_shcho_pishlo_tak.html (дата звернення: 1.05.2023).
5. Бойко В. І. Вплив державного регулювання на регіональний розвиток сфери культури в умовах децентралізації управління. URL: http://old.bumib.edu.ua/sites/default/files/visnyk/17_11.pdf (дата звернення: 1.05.2023).
6. Валевський О. Л. Роль культури у формуванні національної консолідації в сучасних умовах. Публічне управління та адміністрування в умовах війни і в поствоєнний період в Україні : матеріали Всеукр. наук.-практ. конф., м. Київ, 15–28 квітня 2022 р. : у 3 т. Т. 2. К., 2022. С. 106–109. URL: https://lib.iitta.gov.ua/730934/1/Збірник%20тез_Том%20II.pdf (дата звернення: 1.05.2023).

7. Виткалов С. В., Виткалов В. Г. Культурні практики у контексті зміни управлінських парадигм. Філософія подієвої культури: теорія та практика: матеріали всеукр. наук.-практ. конф., м. Київ, КНУКіМ, 26–27 берез. 2020 р. Київ: КНУКіМ, 2020. С. 28–30.

8. Виткалов С. В., Виткалов В. Г. Методичні органи сфери культури в умовах реалізації концепції реформування місцевого самоврядування та територіальної організації влади в Україні. Вісник Маріупольського державного університету. Серія: Філософія, культурологія, соціологія. Вип. 10. Маріуполь, 2015. С. 75–79.

9. Виткалов С. В., Виткалов В. Г. Прикладні проблеми культури в регіоні: досвід Рівненщини. Українська культура: минуле, сучасне, шляхи розвитку: наук. зап. РДГУ. Вип. 20: у 2 т. Т. 2. Рівне: РДГУ, 2014. С. 206–210.

10. Вручено стипендії та гранти провідним діячам культури. URL: <http://cultrv.gov.ua/component/content/article/83-novunu/965-220701-granty-i-stypendii-goliv.html> (дата звернення: 1.05.2023).

11. 2020 рік в культурі: події, виклики, тенденції (оглядова довідка за матеріалами преси та інтернету за 2020 р.) / матеріал підгот. Шлепакова Т. Л. URL: https://nlu.org.ua/storage/files/Infocentr/Tematich_ogliadi/2021/pidsumok.pdf (дата звернення: 1.05.2023).

12. Децентралізація і культура. Український тиждень. URL: <https://tyzhden.ua/Culture/210164> (дата звернення: 1.05.2023).

13. Децентралізація у сфері культури: можливості та виклики. Фахівцю бібліосервісу. URL: <https://lib.if.ua/prof/?p=2085> (дата звернення: 1.05.2023).

14. Деякі питання діяльності Міністерства культури та інформаційної політики : постанова КМУ від 16 жовтня 2019 р. № 885. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/885-2019-%D0%BF#Text> (дата звернення: 1.05.2023).

15. Довженко В. А., Сурдушкіна О. В., Соболь О. І. Регіональні аспекти публічного управління сферою культури / В. А. Довженко. Наукові перспективи. 2021. № 10. С. 67–75.

16. Культура і децентралізація. Онлайн з керівниками ОТГ. Управління культури і туризму Рівненської облдержадміністрації. URL: <http://cultrv.gov.ua/115-kultura-i-decentralizacia/578-210112-kultura-i-decentralizacia.html> (дата звернення: 1.05.2023).

17. Зозуля А. Незавершена децентралізація: основні досягнення та прогалини реформи. Гурт : портал. URL: <https://gurt.org.ua/news/informator/69370/> (дата звернення: 1.05.2023).

18. Карлова В. В. Особливості реформування державного управління у сфері культури на регіональному і місцевому рівні. Суспільство. Держава. Управління. Право. 2011. № 1. С. 33–45.

19. Культура в умовах державного курсу на децентралізацію : (оглядова довідка за матеріалами преси, Інтернету та неопублікованими документами за 2014–2016 рр.) URL: https://nlu.org.ua/storage/files/Infocentr/Tematch_ogliadi/2016/kyrs.pdf (дата звернення: 1.05.2023).

20. Культура в умовах пандемії: аналіз проблем і наслідків : [результати дослідження]. URL: <https://cedos.org.ua/researches/kultura-v-umovah-pandemiyi-analiz-problem-i-naslidkiv/> (дата звернення: 1.05.2023).

21. Листи Управління культури і туризму Рівненської обласної державної адміністрації за 2020–2022 рр. [Неопубліковані документи].

22. Мерзляк А., Огнар'ов Є. Державне управління сферою культури: вітчизняний та зарубіжний досвід [Електронний ресурс]. Публічне адміністрування: теорія та практика. 2017. Вип. 1. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Patp_2017_1_4 (дата звернення: 1.05.2023).

23. Накази Управління культури і туризму Рівненської обласної державної адміністрації за 2020–2022 рр. [Неопубліковані документи].

24. Назаренко Ю. Децентралізація культури: проблеми та виклики реформи. Mistosite : аналітичний журнал про місто. URL: <https://mistosite.org.ua/articles?locale=uk> (дата звернення: 1.05.2023).

25. Обласна програма «Культура Рівненщини» на 2023-2027 роки. URL: <http://cultrv.gov.ua/oblasni-programy/1073-221104-r365-programa-kultura-2023-2027.pdf.html> (дата звернення: 1.05.2023).

26. Платонова А. Плече до плеча: підсумки 2022 року в культурних політиках. LB.ua : дорослий погляд на світ. URL: https://lb.ua/culture/2023/01/17/542676_pleche_plecha_pidsumki_2022_roku.html (дата звернення: 1.05.2023).

27. Піньковська Г. В. Роль сфери культури у соціально-економічному розвитку регіонів країни. URL: <http://dspace.nbu.gov.ua/handle/123456789/92116> (дата звернення: 1.05.2023).

28. Положення про Міністерство культури та інформаційної політики України : затверджено постановою Кабінету Міністрів України від 16 жовтня 2019 р. № 885. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/885-2019-%D0%BF#Text> (дата звернення: 1.05.2023).

29. Положення про порядок призначення стипендій голови Рівненської обласної державної адміністрації та голови Рівненської обласної ради діячам культури та мистецтва. URL: <http://cultrv.gov.ua/oblasni-premii/hranty-i-stypendii-holovy-oblderzhadministratsii-ta-holovy-oblrady/polozhennia-pro-pryznachennia-stypendii.html> (дата звернення: 1.05.2023).

30. Положення про управління [культури і туризму ВК Рівненської міської ради]. URL: <https://culture-rivne.com.ua/about/regulations> (дата звернення: 1.05.2023).

31. Притуп О. Нормативно-правове забезпечення культурного розвитку України: регіональний аспект. Теоретичні та прикладні питання державотворення. Вип. 15. Одеса, 2014. С. 100–111. URL: <http://www.oridu.odessa.ua/9/buk/E-15.pdf#page=100> (дата звернення: 1.05.2023).

32. Про внесення змін до деяких законів України щодо впорядкування окремих питань організації та діяльності органів місцевого самоврядування і районних державних адміністрацій: Закон України. Відомості Верховної Ради

(BBP). 2021. № 4. С. 31. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1009-IX#Text> (дата звернення: 1.05.2023).

33. Про внесення змін до Закону України «Про культуру» щодо загальних засад надання населенню культурних послуг : Закон України від 29.04.2021 р. № 1432-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1432-20#Text> (дата звернення: 1.05.2023).

34. Про культуру : Закон України від 14.12.2010 р. № 2778-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2778-17#Text> (дата звернення: 1.05.2023).

35. Програма розвитку культури в місті Рівному на 2019–2023 роки. URL: <https://culture-rivne.com.ua/info/67-programa-rozvytku-kultury-v-misti-rivnomu-na-2019-2023-roky> (дата звернення: 1.05.2023).

36. Проекти співпраці влади, бізнесу та громадськості як каталізатори змін і розвитку локальних громад (оглядова довідка за матеріалами преси та інтернету за 2020–2021 рр.). URL: https://nlu.org.ua/storage/files/Infocentr/Tematich_ogliadi/2021/Proect.pdf (дата звернення: 1.05.2023).

37. Реформа децентралізації. Урядовий портал : єдиний веб-портал органів виконавчої влади України. URL: <https://www.kmu.gov.ua/diyalnist/reformi/efektivne-vryaduvannya/reforma-decentralizaciyi> (дата звернення: 1.05.2023).

38. Реформа системи державного управління та місцевого самоврядування в Україні: стан, виклики, перспективи здійснення: наук. доп. / за заг. ред. В. С. Куйбіди. К.: НАДУ, 2018. 180 с.

39. Розколупа Н. Зміни в мережі публічних бібліотек: маємо те, що маємо. Бібліотечна планета. 2021. № 1. С. 7–9.

40. Савченко О. Р., Савченко А. С. Сучасні обриси менеджменту й адміністрування культурної сфери України. Східна Європа: економіка, бізнес та управління». 2021. №2 (29). С. 30–35. URL: http://www.easterneurope-ebm.in.ua/journal/29_2021/7.pdf (дата звернення: 1.05.2023).

41. Ситник П., Купрійчук В., Карлова В., Небожук Р. Принципи децентралізації державного управління у сфері культури», Інвестиції:

практика та досвід. 2020. № 2. С. 89–94. URL: http://www.investplan.com.ua/pdf/2_2020/16.pdf (дата звернення: 1.05.2023).

42. Стан культури та креативних індустрій під час війни – результати дослідження від Українського культурного фонду та МКІП України. URL: <https://ucf.in.ua/news/11082022> (дата звернення: 1.05.2023).

43. Стратегія розвитку культури Рівного: [сторінка проекту у Facebook]. URL: <https://www.facebook.com/rivne.cultural.strategy> (дата звернення: 1.05.2023).

44. Стратегія розвитку культури Рівного до 2030-х років. Управління культури і туризму виконавчого комітету Рівненської міської ради : сайт. URL: <https://culture-rivne.com.ua/about/strategy> (дата звернення: 1.05.2023).

45. Стратегії адаптації культури та креативних індустрій до умов війни – результати дослідження від УКФ. URL: <https://ucf.in.ua/news/08022023> (дата звернення: 1.05.2023).

46. Тихончук Л., Чубок Т. Ефективність публічного управління у сфері культури в умовах децентралізації (на прикладі Рівненської області). Вісник НУВГП. Економічні науки : зб. наук. праць. Рівне, 2021. Вип. 3(95). С. 146–156.

47. Тюска В. Б., Юрчук О. А. Апарат державного управління культурно-мистецької сфери: регіональний аспект. Problems and tasks of modern science and practice : the IX International Science Conference, Bordeaux, France, November 15–17, 2021. P. 212–214.

48. УКФ презентує звіт діяльності за I-й квартал 2023 року. URL: <https://ucf.in.ua/news/22052023> (дата звернення: 1.05.2023).

49. Федулова Л. І. Культурна децентралізація як складова нової регіональної політики. Регіональна політика: політико-правові засади, урбаністика, просторове планування, архітектура : зб. наук. пр. Вип. 5, ч. 1 / Київ. нац. ун-т будівництва і архітектури. К., 2019. С. 110–114.

50. Центр культурних послуг у територіальній громаді : посібник. К., 2022. 296 с.

51. Чмир О. Державні соціальні нормативи у сфері культури: чинні та перспективні зміни : [виступ на онлайн-нараді з представниками бібліотечної сфери]. URL: <http://surl.li/hmfxt> (дата звернення: 1.05.2023).

52. Шетеля Н. І., Виткалов С. В. Трансформаційні процеси в галузі культури: нові підходи та тенденції. Українська культури: минуле, сучасне, шляхи розвитку. Рівне, 2019. Вип. 31. С.169–175.

53. Як розвивати культуру в громадах: можливості, ресурси, виклики. URL: <https://decentralization.gov.ua/news/12801> (дата звернення: 1.05.2023).

54. Яшина О. Генезис організаційно-правового забезпечення державного управління сферою культури на теренах України. Вісник Дніпровської академії неперервної освіти. 2022. №1. С. 21–26.

ПРОГРАМА

онлайн-наради з керівниками територіальних громад «Забезпечення реалізації державної політики у сфері культури органами місцевого самоврядування в умовах змін адміністративно-територіального устрою»

11 січня 2021 року 12.00 год.

12.00 – 12.05 Відкриття наради

Гемберг Сергій Сергійович, заступник голови облдержадміністрації

12.05 – 12.15 Забезпечення ефективного управління сферою культури в територіальних громадах.

Романюк Любов Володимирівна, начальник управління культури і туризму облдержадміністрації

12.15 – 12.25 Нормативно-правові засади створення і діяльності територіальних громад

Курилас Василь Васильович, директор Рівненського обласного контактного центру

12.25 – 12.30 Організація надання бібліотечних послуг у громадах

Ярошук Валентина Петрівна, директор комунального закладу «Рівненська обласна наукова бібліотека» Рівненської обласної ради

12.30 – 12.35 Робота закладів культури клубного типу, мистецьких шкіл, творчих колективів

Самчук Володимир Васильович, директор комунального закладу «Рівненський обласний центр народної творчості» Рівненської обласної ради

12.35 – 12.40 Відповіді на письмові запитання учасників в чаті Zoom

Обласна програма «Культура Рівненщини» на 2023–2027 роки (фрагмент)

Додаток
до Обласної програми «Культура
Рівненщини» на 2023 – 2027 роки

Завдання і заходи з виконання
Обласної програми «Культура Рівненщини» на 2023 – 2027 роки

Найменування завдання	Найменування заходу	Прогнозний обсяг фінансування з обласного бюджету для виконання заходів, тис. гривень					
		всього	у тому числі за роками				
			2023	2024	2025	2026	2027
1. Модернізація матеріально-технічної бази обласних закладів культури і мистецтва	1) проведення поточних та капітальних ремонтних робіт в комунальному закладі «Рівненський академічний обласний театр ляльок» Рівненської обласної ради, у тому числі виготовлення та корегування проектно-кошторисної документації	2900	500	500	500	700	700
	2) модернізація технічного обладнання в комунальному закладі «Рівненський академічний обласний театр ляльок» Рівненської обласної ради	2070	70	500	500	400	600
	3) капітальний ремонт протипожевної сигналізації, електроосвітлення, пожежної станції будівлі комунального закладу «Рівненська обласна універсальна наукова бібліотека» Рівненської обласної ради, у тому числі корегування проектно-кошторисної документації	4470	920	950	1000	800	800
	4) установка теплового насоса, проведення ремонтних робіт в комунальному закладі	1815	200	205	210	600	600

2

«Рівненська обласна бібліотека для молоді» Рівненської обласної ради						
5) проведення капітального ремонту та ремонтно-реставраційних робіт приміщень комунального закладу «Рівненська обласна бібліотека для дітей» Рівненської обласної ради, у тому числі виготовлення та корегування проектно-кошторисної документації	800	-	150	200	200	250
6) проведення поточних та капітальних ремонтних робіт у комунальному закладі «Рівненський обласний центр народної творчості» Рівненської обласної ради, у тому числі виготовлення та корегування проектно-кошторисної документації	3515	500	505	510	1000	1000
7) придбання меблів у зал камерної та органної музики комунального закладу «Рівненська обласна філармонія» Рівненської обласної ради	1850	-	-	650	600	600
8) придбання музичних інструментів для обласних закладів культури і мистецтва	1500	-	-	-	500	1000
9) придбання автотранспорту для обласних закладів культури і мистецтва	1000	-	-	-	500	500
10) облаштування концертно-виставкового простору з виготовленням і придбанням обладнання в комунальному закладі «Рівненський обласний центр народної творчості» Рівненської обласної ради	440	100	100	100	70	70
11) облаштування сучасних бібліотечних просторів	600	100	100	100	150	150

Стратегія розвитку культури Рівного до 2030-х років
(фрагмент слайд-презентації Стратегії)

СТРАТЕГІЯ РОЗВИТКУ КУЛЬТУРИ РІВНОГО

Funded by the European Union

EU4Culture

ВІЗІЯ КУЛЬТУРИ РІВНОГО У 2030-ТИХ РОКАХ

- Жива спадщина
- Проактивний культурний патріотизм
- Щлодобові культурні гачки
- Локації
- Динамічна спроможність

СТРАТЕГІЧНІ НАПРЯМКИ

- Мульти-культурний об'єднаний хаб
- Тривимірна реновація локацій
- Рівнезнавство. Культурний патріотизм.

НАСТУПНІ КРОКИ

- МОХ - розробка концепції
- Інвентаризація локацій - та пріоритизація 5 для переосмислення
- Рівнезнавство - розробка концепції

ПАРТНЕРИ

SOEHS INSTITUTE

COACH CENTRES
CEBA CENTRA

INSTITUT FRANÇAIS